

Regional analyse

Rendalen 2013

Næringsutvikling og attraktivitet

KNUT VAREIDE OG MARIT O. NYGAARD

TF-notat nr. 42/2014

Tittel: Regional analyse Rendalen 2013
Undertittel: Næringsutvikling og attraktivitet
TF-notat nr: 42/2014
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit O. Nygaard
Dato: 12. juni 2014
ISBN: 978-82-7401-734-4
ISSN: 1891-053X
Pris: 140,- (kan lastes ned gratis fra Telemarksforskings hjemmesider)
Prosjekt: Demografiprojekt Hedmark/Dalarna
Prosjektnr.: 20140590
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): Hedmark Dalarna samarbeidet v/Länsstyrelsen Dalarna

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforskning.no

Resymé: Vi har brukt attraktivitetsmodellen til å analysere arbeidsplass- og befolkningsutviklingen i Rendalen kommune. Vi har også lagt til et kapittel om NæringsNM og om utdanning.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (cand oecon) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforskning siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforskning siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge som er utført av Telemarksforskning i 2013 og 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Analysene av innovasjon bygger på et empirisk arbeid som er gjennomført og finansiert i forbindelse med Norges Forskningsråds VRI-program der Telemarksforskning og AFI har et felles forskningsprosjekt i VRI Telemark. Kapitlet om NæringsNM omhandler resultatene fra det arbeidet vi har gjort årlig for NHOs NæringsNM.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen i slike prosjekt, i det at vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Denne rapporten er laget på oppdrag fra Grensekomiteen Hedmark-Dalarna. Det er utarbeidet to rapporter for de norske kommunene Trysil og Rendalen. Det er også laget tre analyser for de tre kommunene Vansbro, Smedjebacken og Säter, alle i Dalarna län.

Hensikten med disse rapportene er at de skal brukes som verktøy for utvikling av kommunale strategier for vekst. Attraktivitetsmodellen er utviklet for å avdekke drivkrefter for vekst i befolkning og næringsliv. Gjennom bruk av denne modellen kan vi skille mellom strukturelle forhold som har betydning for utviklingen, men som ikke kan påvirkes lokalt, og de forhold som kommunen kan påvirke. Dermed kan modellen brukes til å tilpasse målsettinger for vekst i befolkning og arbeidsliv som er realistiske i forhold til stedenes forutsetninger, og samtidig rettes mot tiltak som er effektive for å nå disse målene.

I forbindelsen med dette prosjektet skal det også arrangeres tre seminarer med deltakelse fra alle de fem kommunene, samt strategiske verksteder i hver enkelt av kommunene.

Bø, 25. juni 2014

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag.....	5
1. Arbeidsplasser	6
2. Attraktivitet for bedrifter og besøk.....	18
3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon.....	27
4. Befolkning.....	29
5. Sammenhengen mellom flytting og arbeidsplassvekst.....	33
6. NæringsNM.....	38
7. Utdanning	43

Sammendrag

Rendalen har hatt en sterk nedgang i befolkning og arbeidsplasser de siste årene. Årsaken til nedgangen er at Rendalen har en lite gunstig sammensetning av næringslivet, med mange bedrifter i bransjer med nedgang. Rendalen er også en liten kommune som ligger isolert til i forhold til større arbeidsmarkeder som befolkningen kan pendle til. Årsaken til nedgangen i Rendalen er dermed strukturelle. Både befolkning og næringsliv har utviklet seg bedre enn de strukturelle forholdene tilsier.

Det har vært en sterk nedgang i antall arbeidsplasser i Rendalen etter 2007. Næringslivet i Rendalen hadde en bra vekst fra 2000 til 2007, men nedgangen etter 2007 har vært større, slik at det er færre arbeidsplasser i Rendalen på slutten av 2013 enn i 2000. Antall arbeidsplasser i Rendalen har falt i både offentlig og privat sektor.

For å analysere årsakene til den svake utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet, har vi delt opp næringslivet i ulike næringstyper. Det er først og fremst i *basisnæringene* har det vært nedgang i etter 2000. Basisnæringene i Rendalen består av industri og landbruk. Det har vært en nedgang i antall industriarbeidsplasser på 8,4 prosent siden 2000, mens det har vært en nedgang på over 20 prosent i landbruket.

Besøksnæringene, som består av handel, overnatting, servering og ulike aktiviteter og opplevelser, hadde en sterk vekst fram til 2007, men har falt en del etter det. Likevel har besøksnæringene hatt en ganske god vekst i Rendalen, hvis vi ser på utviklingen fra 2000 til 2012. Antall arbeidsplasser i besøksnæringene økte med over 18 prosent i denne perioden.

Rendalen er en liten kommune med ganske få arbeidsplasser. Dermed blir de prosentvise endringene ganske store fra år til år. Beskrivelsen av utviklingen blir derfor også ganske forskjellig etter hvilken periode vi ser på.

Vi har analysert utviklingen i de ulike næringstypene i de ti siste årene, for å finne ut hvor mye av utviklingen som kan tilskrives strukturelle forhold, og hvor mye som skyldes bedrift- og besøksattraktivitet. Det viser seg da at den svake utviklingen i næringslivet skyldes strukturelle forhold. Rendalen har en sammensetning av næringslivet som er ugunstig, med en stor andel av basisnæringene i bransjer med nedgang. Når vi korrigerer for bransjestrukturen, har basisnæringene faktisk utviklet seg bedre enn de strukturelle forholdene tilsier. Besøksnæringene har hatt en svak utvikling fordi folketallet i kommunen har gått ned. Egen befolkning er viktig for omsetningen i besøksnæringene. Når vi korrigerer for befolkningsutviklingen har Rendalen økt sin attraktivitet for besøk de ti siste årene.

Næringslivets prestasjoner blir også målt i NHOs NæringsNM, som tar utgangspunkt i foretakenes vekst, lønnsomhet, nyetableringer og næringslivets relative størrelse. Rendalen har gjort det ganske dårlig i NæringsNM i mange av årene etter 2000, men fikk sin beste plassering noensinne i 2012, da Rendalen ble nummer 205 av 428 kommuner. Næringslivet i Rendalen hadde ganske god vekst og lønnsomhet i 2012.

Folketallet i Rendalen har sunket hvert år etter 2001. Fra 2000 til 2014 sank antall innbyggere med 16,6 prosent, mens folketallet økte med 14,1 prosent på landsbasis. Det er ganske stor netto utflytting fra Rendalen til andre norske kommuner, samtidig som det er et stort fødselsunderskudd på grunn av en aldrende befolkning.

En av årsakene til at Rendalen har så stor utflytting er naturligvis den svake utviklingen i antall arbeidsplasser. Rendalen har i tillegg ulemper knyttet til at det er en liten kommune som ligger isolert til i forhold til større arbeidsmarkeder. Det bidrar også til at det blir netto utflytting i kommunen. Når vi korrigerer for arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene, er nettoflyttingen i Rendalen bedre enn forventet.

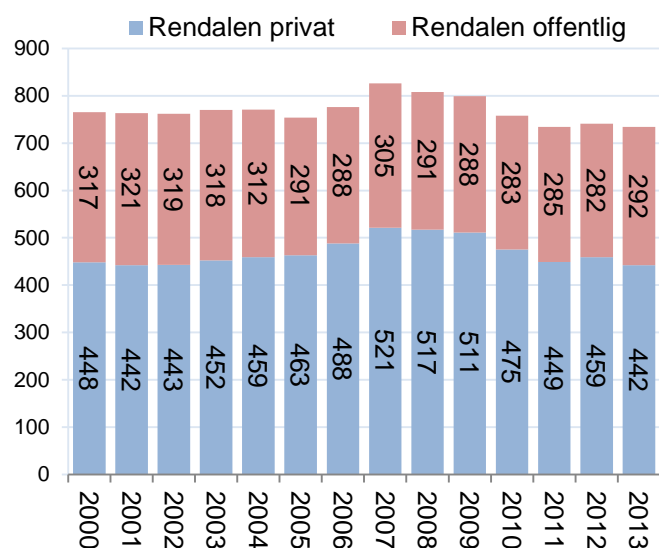
1. Arbeidsplasser

Arbeidsplassutviklingen¹ er en viktig indikator for regional utvikling, og er kanskje den mest sentrale forklaringsfaktoren for flyttemønstrene. Arbeidsplasser finnes i både offentlig og privat sektor, men det er ofte sterkest interesse for arbeidsplassene i privat sektor, som en forsøker å påvirke gjennom næringsutvikling.

1.1 Antall arbeidsplasser

Ved utgangen av 2013 var det 734 arbeidsplasser i Rendalen kommune. Det var 292 arbeidsplasser i offentlig sektor, og 442 arbeidsplasser i privat sektor.

Privat sektor sto for 60 prosent av arbeidsplassene i Rendalen i 2013, mens offentlig sektor sto for 40 prosent. På landsbasis utgjør privat sektor 70 prosent av arbeidsplassene.

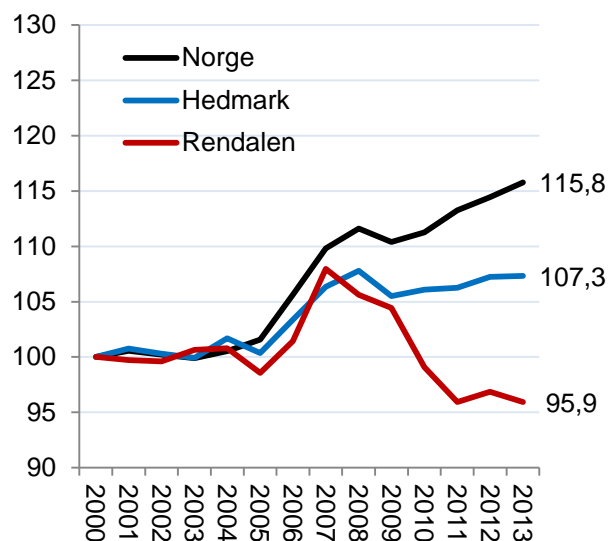

Figur 1: Antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor i Rendalen fra 2000 til 2013.

Figur 2 viser den indekserte arbeidsplassutviklingen i Norge, Hedmark og Rendalen fra 2000 til 2013. Figuren viser utviklingen i antall arbeidsplasser i alle sektorer, offentlig så vel som privat. I Norge har arbeidsplassveksten vært på 15,8 prosent. Veksten i Hedmark har vært på 7,3 prosent. I Rendalen har det vært en nedgang på 4,1 prosent.

Utviklingen i Rendalen fulgte Norges og Hedmarks konjunkturer forholdsvis tett frem til 2007. Mens både Norge og Hedmark fikk opp arbeidsplassveksten forholdsvis raskt etter finanskrisen i 2008, har ikke dette vært tilfellet for Rendalen. Det var en kraftig nedgang i antall arbeidsplasser i Rendalen fra 2007 til 2011. Deretter har utviklingen vært ganske stabil.

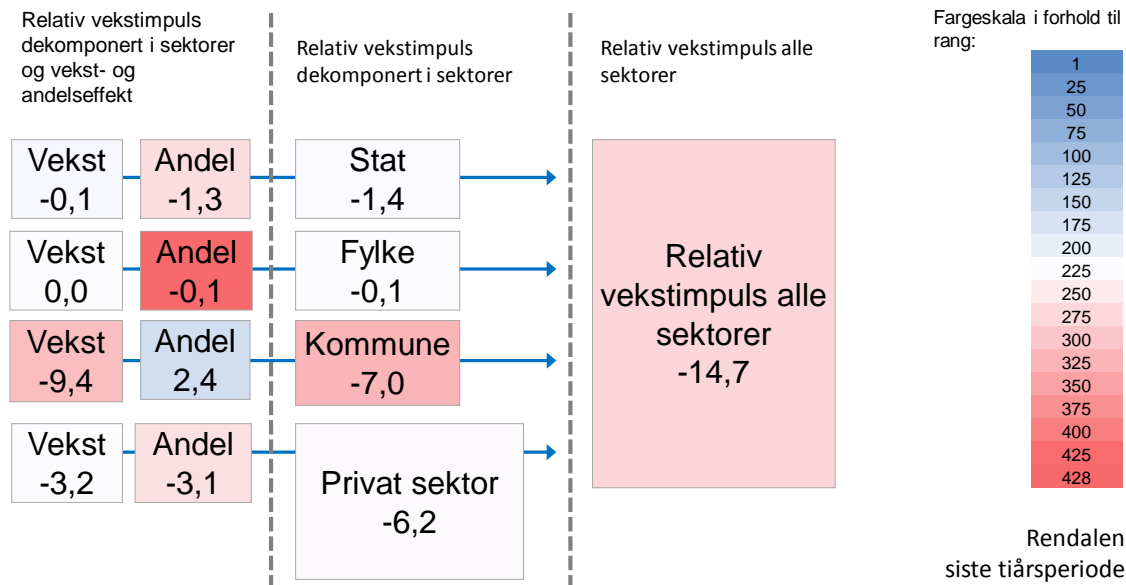
Siden Rendalen er en liten kommune med forholdsvis få innbyggere og arbeidsplasser, kan små endringer gi uforholdsmessig store prosentvise utslag. Man må derfor utvise en viss aktsomhet i tolkningen av tallene for Rendalen.

Figur 2: Utvikling i antall arbeidsplasser (sysselsetting etter arbeidssted), alle sektorer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.2 Oppsummering sektorer

Vi kan oppsummere siste ti års utvikling i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene i Rendalen med følgende figur:

Figur 3: Differanse mellom arbeidsplassveksten (målt som andel av sysselsettingen) i Rendalen og i Norge de ti siste årene. Fargene viser hvordan kommunen rangerer blant de 428 kommunene i landet for det spesifikke avviket. Avviket for hver av de fire sektorene er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan sektoren ville ha bidratt til samlet vekst dersom sektorens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan sektoren ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

I figuren over har vi kombinert to variabler: Antall arbeidsplasser og sysselsetting. Med *antall arbeidsplasser* mener vi sysselsatte etter arbeidssted, mens vi med *sysselsetting* mener sysselsatte etter bosted. I regional utvikling er vi spesielt opptatt av befolkningsveksten, og vi er derfor interessert i antall sysselsatte etter bosted. I figuren over har vi operert med det vi definerer som vekstimpulserⁱⁱ. Vekstimpulser er vekst i antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen.

Vi så i figur 2 på forrige side at veksten i antall arbeidsplasser hadde vært på 15,8 prosent i Norge, mens den hadde avtatt med 4,1 prosent i Rendalen. Differansen mellom utviklingen nasjonalt og utviklingen lokalt er derfor stor. Den relative vekstimpulsen mellom utviklingen i Rendalen og utviklingen nasjonalt for perioden mellom 2003 og 2013 har vært på 14,7 prosentpoeng. Denne differansen dekomponeres i sektorer. Fylkeskommunal sektor har hatt en utvikling som er tilnærmet lik utviklingen nasjonalt. Statlig sektor i Rendalen har hatt en utvikling som er litt svakere enn utviklingen nasjonalt. Kommunal sektor i Rendalen har hatt en betydelig svakere utvikling enn utviklingen på landsbasis. Veksten i privat sektor har vært 6,2 prosentpoeng svakere i Rendalen enn på landsbasis.

Utviklingen i de ulike sektorene dekomponeres i en veksteffekt og en andelseffekt. Andelseffekten forklarer hvilken del av veksten som skyldes sektorens størrelse. Kommunal sektor i Rendalen er forholdsvis stor, og det har bidratt positivt. Siden privat sektor er liten, har en svak arbeidsplassvekst bidratt ytterligere til å gjøre forskjellen mellom vekstimpulsen i Rendalen og vekstimpulsen i landet som helhet stor. Det er privat sektor vi fokuserer mest på i regional utvikling. Og videre i rapporten vil vi studere årsakene til den relativt svake veksten ytterligere.

1.3 Relativ vekst i næringslivet

Når vi skal sammenlikne veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet mellom kommuner, er det praktisk å bruke relativ vekst, som er differansen i den prosentvise veksten i antall arbeidsplasser i kommunen og veksten i antall arbeidsplasser i Norge. Da filtrerer vi bort konjunktursvingningene, og vi kan se hvordan veksten i den enkelte kommune er i forhold til andre kommuner i landet over tid.

Tabell 1: Relativ vekst, differanse mellom prosentvis vekst i kommunen og veksten på landsbasis, i antall arbeidsplasser i næringslivet, i kommunene i Hedmark.

Rang	Kommune	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Prog snitt	Trend
103	Alvdal	-1,8	4,9	-3,5	10,5	-1,9	-2,1	-2,8	2,9	2,1	-0,2	-1,6	-4,1	5,4	0,3	-0,3
199	Løten	-4,2	1,7	2,6	-2,2	-3,8	-2,1	-5,8	-0,6	-5,9	-1,2	-6,0	11,0	0,3	-0,6	0,7
215	Ringsaker	0,4	0,4	-2,3	-3,8	-1,9	0,0	-1,0	-3,6	-2,5	-1,0	-0,4	1,9	-0,7	-0,8	0,3
217	Hamar	-2,4	5,4	2,0	1,1	-3,8	0,0	-0,8	0,9	-2,3	-0,4	-0,8	-2,2	0,5	-0,8	0,0
227	Nord-Odal	0,2	0,0	1,5	-0,1	2,6	-3,1	-1,3	-0,2	-1,7	-4,0	1,8	-2,1	0,3	-0,9	-0,1
257	Elverum	-0,3	0,8	-0,8	1,4	-1,1	-5,1	1,3	3,8	0,8	-0,8	-3,6	-3,5	-0,9	-1,1	-0,2
262	Stange	-0,4	0,2	3,4	1,7	-5,8	-1,7	1,2	-1,6	-0,4	-0,6	-3,5	2,3	-3,4	-1,2	0,0
267	Eidskog	-3,4	4,8	3,6	-3,1	2,2	-0,6	-11,1	3,9	0,5	-4,5	-1,0	1,6	-2,2	-1,2	0,1
297	Åmot	-3,9	-2,0	9,9	1,2	4,6	-13,9	-5,7	-4,0	1,4	-1,7	-1,5	-2,9	3,1	-1,6	0,3
307	Tynset	-3,6	1,1	0,6	0,5	0,1	-4,2	2,9	-2,8	-5,0	7,6	-3,2	-5,5	-2,4	-1,6	-0,3
318	Sør-Odal	-0,2	-1,5	-2,2	0,6	-4,9	-7,7	-4,9	-3,2	-1,5	1,2	-2,7	-0,4	-0,3	-1,8	0,4
324	Våler (Hedemark)	-6,2	-6,0	3,5	-0,4	-0,2	4,0	-10,9	4,2	-1,4	-6,3	-4,6	0,2	-0,1	-1,8	-0,2
336	Åsnes	-7,0	-2,2	2,9	-2,3	1,4	-1,3	-2,1	-0,4	1,2	-4,8	-0,6	-3,3	-3,2	-1,9	-0,3
358	Tolga	-1,5	0,7	-1,1	-0,3	-13,0	0,1	-1,1	-7,5	12,5	-1,2	-4,2	-11,6	1,4	-2,3	0,1
361	Trysil	-4,3	-2,1	4,8	-1,7	-1,0	-1,3	0,8	-3,2	0,1	0,2	-7,1	-0,5	-4,7	-2,3	-0,3
362	Kongsvinger	2,7	-1,8	-1,1	3,7	-3,1	1,2	-0,4	0,3	-7,8	-2,7	-4,0	0,8	-4,0	-2,4	-0,5
367	Os (Hedemark)	-3,8	-4,3	4,0	-2,5	-8,8	2,5	-0,9	-1,4	1,1	-4,8	0,8	-9,1	-1,3	-2,5	-0,1
373	Rendalen	-2,2	0,9	3,5	0,8	-0,7	0,4	1,7	-2,6	1,5	-7,4	-7,1	1,1	-4,7	-2,6	-0,6
383	Stor-Elvdal	-8,2	1,1	-6,8	3,3	-0,7	-2,3	-3,1	0,6	-5,5	-5,2	-7,8	-3,1	2,5	-2,7	-0,4
401	Grue	-0,2	2,5	4,1	-4,8	1,2	-3,6	-3,3	-2,1	-0,6	-1,5	-4,0	-2,9	-6,9	-3,2	-0,3
406	Folldal	-5,3	4,5	1,4	-1,3	-0,8	1,8	-3,5	-8,0	-3,0	-2,5	-5,7	-2,8	-3,1	-3,4	-0,4
426	Engerdal	0,9	-7,3	9,0	-2,2	-6,4	0,6	0,8	-7,3	-5,4	-9,6	-4,2	-5,7	-6,9	-5,5	-0,6

Kommunene er rangert etter såkalt progressivt gjennomsnittⁱⁱⁱ for de ti siste årene.

Veksten i næringslivet i Rendalen har vært mye svakere enn veksten på landsbasis. Rendalen rangeres som nummer 373 blant landets 429 kommuner.

I 2012 var veksten i privat sektor i Rendalen sterkere enn veksten på landsbasis. Det var den også i 2002. I 2010 og 2011 var veksten over 7 prosentpoeng lavere enn veksten på landsbasis. I snitt har veksten i næringslivet i Rendalen vært 2,6 prosentpoeng lavere enn veksten i landet som helhet.

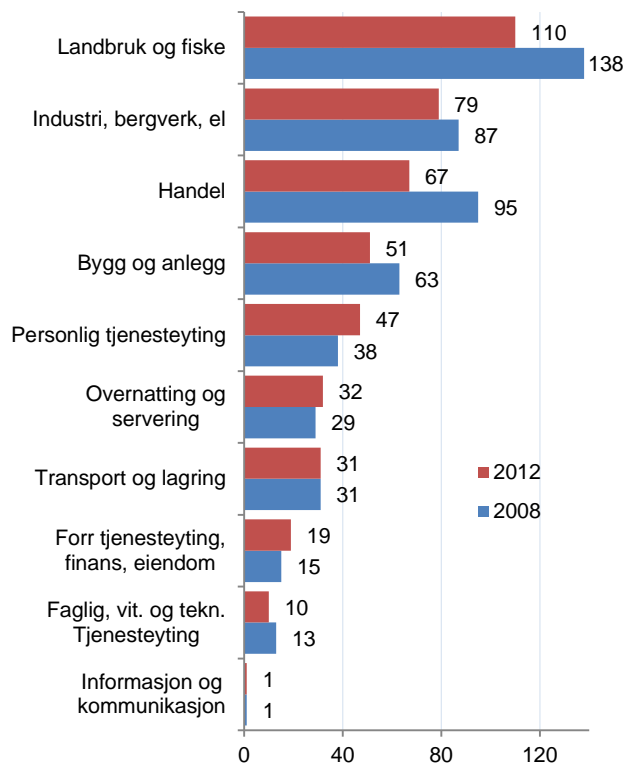
I Hedmark er det bare Alvdal som har hatt en årlig gjennomsnittlig vekst (progressivt snitt) som er høyere enn veksten i landet som helhet.

1.4 Bransjer i næringslivet

Figuren til høyre viser fordelingen av arbeidsplassene i privat sektor på de ulike bransjene i næringslivet. Vi har her inndelt bransjene etter bransjeinndelingen SSB vanligvis bruker.

Det var 110 sysselsatte i landbruket i 2012. Dette er en nedgang fra 138 i 2008. Industrien og handelen er de nest største bransjene. Det var henholdsvis 79 og 67 arbeidsplasser i disse bransjene i 2012. Begge bransjene har hatt en nedgang siden 2008.

Bygg- og anleggsbransjen sysselsatte 51 personer i 2012. Dette er en nedgang fra 63 i 2008. Personlig tjenesteyting, overnatting og servering og forretningsmessig tjenesteyting, finans og eiendom har hatt en svak vekst.

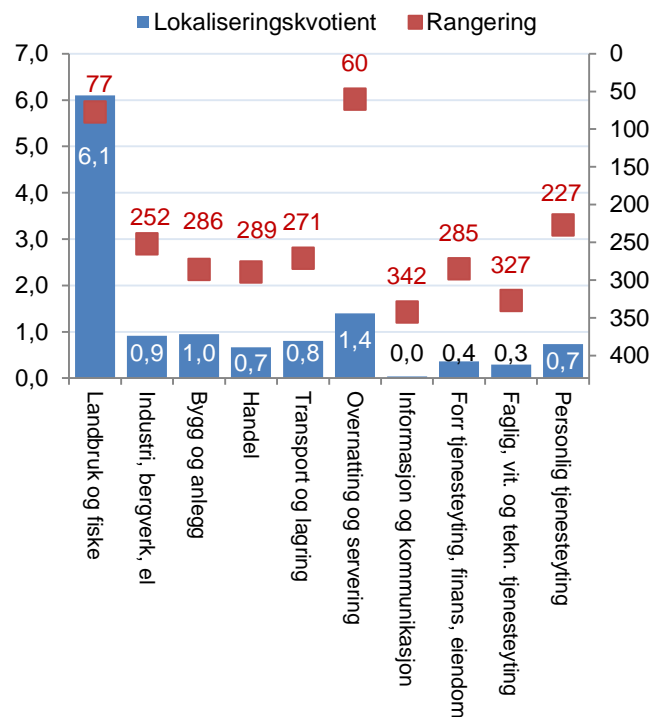
Figur 4: Antall arbeidsplasser (sysselsatte etter arbeidssted) i ulike bransjer i Rendalen i 2008 og 2012.

1.5 Bransjer og lokaliseringkvotienter

Vi så antallet sysselsatte i de ulike bransjene i figur 4, men det er også interessant å vurdere om Rendalen har høye eller lave andeler i forhold til andre kommuner. I figur 5 ser vi lokaliseringkvotientene til de ulike bransjene. Antall sysselsatte i bransjen er delt på totalt antall innbyggere, og andelen er delt på tilsvarende andel for landet. Når tallet er 1, er andelen den samme som andelen for Norge. De røde firkantene viser rangeringsnummeret til kommunen blant landets 428 kommuner.

Andelen sysselsatte innen landbruk og fiske var 6,1 ganger større i Rendalen enn på landsbasis i 2012. Andelen sysselsatte i overnattings- og serveringsbransjen var 1,4 ganger større i Rendalen enn nasjonalt. Andelen sysselsatte i bygg- og anleggsbransjen var like stor som andelen på landsbasis.

De øvrige bransjene har en lavere sysselsettingsandel enn andelen nasjonalt. Andelen sysselsatte i informasjon- og kommunikasjonsbransjen i Rendalen er spesielt lav.

Figur 5: Lokaliseringkvotienten til Rendalen og rangeringen av dem, 2012.

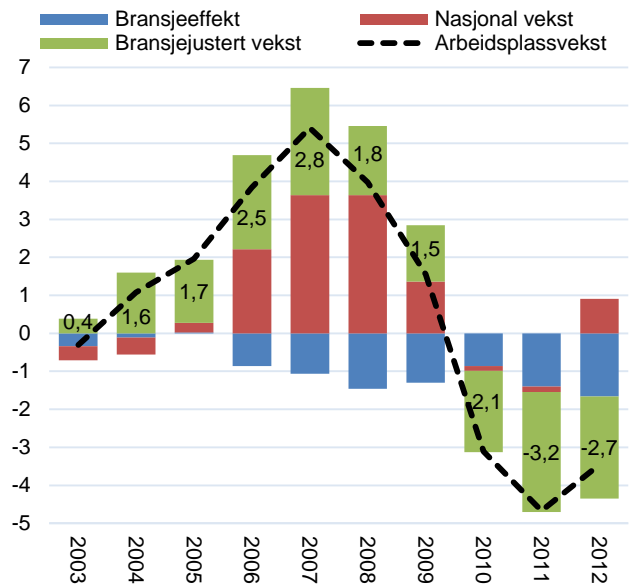
1.6 Bransjestrukturens betydning for vekst

Bransjestrukturen er en av de viktigste forklaringsfaktorene for forskjeller i næringslivets vekst mellom kommuner og regioner. Steder med en høy konsentrasjon av vekstbransjer vil ha mye lettere for å oppnå vekst i næringslivet enn steder hvor en stor andel av næringslivet er konsentrert til bransjer med generell nedgang på landsbasis.

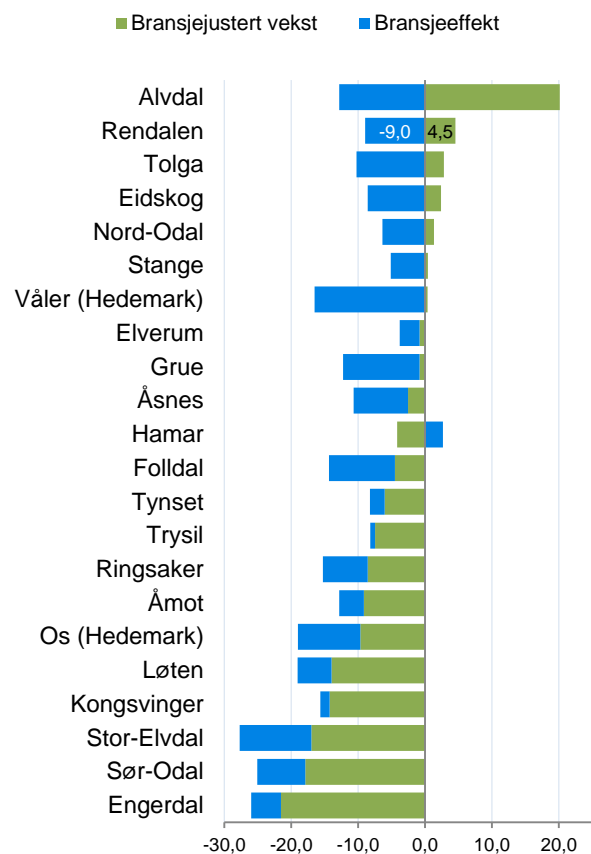
Veksten i antall arbeidsplasser kan dekomponeres i tre deler. Den første komponenten er den nasjonale veksten. Den nasjonale veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet vil være et mål for konjunktorene, som i noen år er positive, i andre år negative. Den andre komponenten er bransjeeffekten, som viser hvilken effekt bransjestrukturen har for veksten på stedet. Den siste komponenten er bransjustert vekst, en restfaktor, som forteller hvilken utvikling stedet har, når en trekker fra den nasjonale veksten og bransjeeffekten. Den bransjusterte veksten blir da et godt mål for om stedet har over- eller underprestert i forhold til andre kommuner, gitt sin bransjestruktur.

I figur 6 viser den stiplede linjen arbeidsplassveksten i Rendalen fra 2003 til 2012. De røde stolpene viser den nasjonale veksten. Arbeidsplassveksten i Rendalen har fulgt den nasjonale utviklingen ganske tett frem til 2010. Bransjeeffekten var tilnærmet nøytral frem til 2005. Deretter har den vært negativ. Det vil si at man ut ifra bransjestrukturen skal kunne «forvente» en viss arbeidsplassnedgang. Restleddet, dvs. arbeidsplassvekst som ikke kan forklares av verken nasjonal vekst eller bransjestruktur, kalles bransjustert vekst. Den bransjusterte veksten var positiv frem til 2009. Den har vært negativ siden, og den har bidratt ganske mye til arbeidsplassutviklingen i de siste årene.

Figur 7 viser summen av bransjeeffekten og den bransjusterte veksten i kommunene i Hedmark i de siste ti årene. Med unntak av Hamar, har alle kommunene hatt en samlet negativ bransjeeffekt. Alvdal har hatt en sterk positiv bransjustert vekst. Rendalen rangerer som nummer to i fylket med hensyn til bransjustert vekst. Veksten i privat sektor har i sum vært bedre enn bransjestrukturen skulle tilsi.

Figur 6: Veksten i antall arbeidsplasser (sysselsetting etter arbeidssted, arbeidssted Rendalen) i privat sektor, fratrukket nasjonal vekst og bransjeeffekten. Restleddet er den bransjusterte veksten. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 7: Sum bransjeeffekt og bransjustert vekst i kommunene i Hedmark for de siste ti årene.

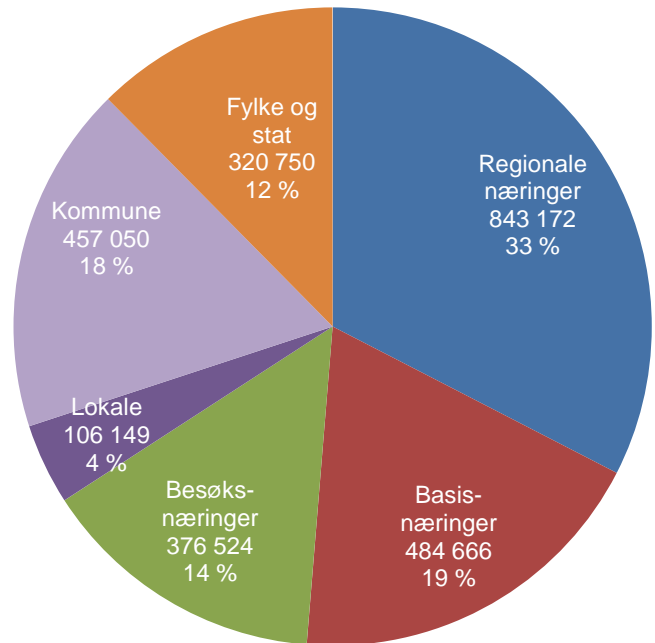
1.7 Næringstyper

Noen deler av næringslivet kan vi karakterisere som *basisnæringer*. Basisnæringer er de delene av næringslivet som genererer inntekter utenfra. Eksportnæringer er basisnæringer, men vi kan også legge til næringer som selger sine produkter eller tjenester ut av regionen, selv om salget ikke er til andre land. Alle primærnæringene og stort sett all industri kan regnes som basisnæringer. Vi kan også ta med tjenester som konkurrerer i et nasjonalt eller internasjonalt marked, som IT, telekom og ingeniørtjenester. Basisnæringene sysselsatte 484 666 personer på slutten av 2012. Utviklingen i basisnæringene påvirkes kraftig av konjunkturer og har gått i bølger. De siste to årene har veksten vært ganske sterk.

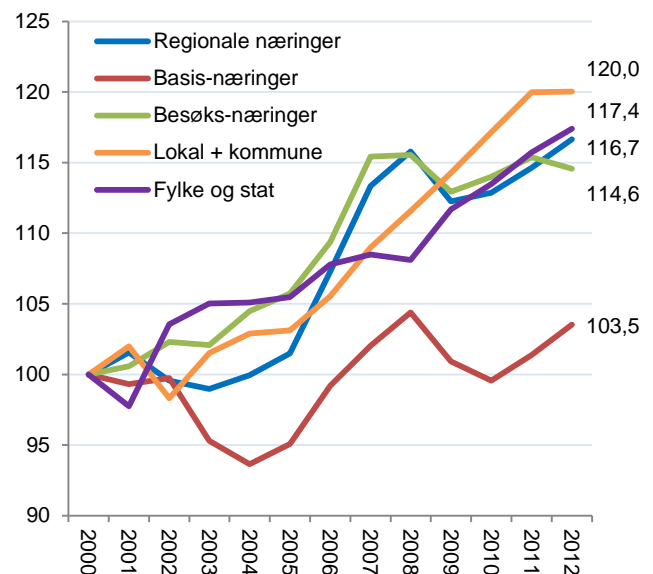
Besøksnæringer er de delene av næringslivet hvor kunden må være personlig til stede. Butikkhandel (men ikke internetthandel), servering, overnatting, opplevelser og personlige tjenester er bransjer som vi regner som besøksnæringer. Årsaken til at vi ønsker å isolere besøksnæringene, er at de vil reflektere om et område er attraktivt å besøke. Områder som trekker til seg besøkende fra andre områder vil normalt få høyere etterspørsel, og dermed også flere arbeidsplasser i besøksnæringene. Det vil være ulike stedskvaliteter som gjør et område attraktivt for besøk og for bedrifter i basisnæringene. Besøksnæringene sysselsatte 376 524 personer i 2012. Besøksnæringene i Norge vokste raskt fra 2000 til 2007, men har stagnert etter det.

Den tredje og største gruppen kaller vi *regionale næringer*. Denne kategorien inneholder bransjer som bygg og anlegg, engros- og agenturhandel, transport og forretningsmessige tjenester. Dette er store bransjer, som ofte er knyttet til regionen, men som er ganske ujevnt fordelt mellom enkeltkommuner.

Til *lokale næringer* regnes privat virksomhet innenfor primærhelsetjenester, skoler, avfallshåndtering og barnehager. Dette er tjenester som er knyttet til lokalbefolkningen, og som i mange tilfeller er substitutter til de kommunale tjenestene. De lokale næringene kan vi derfor se i sammenheng mellom kommunal sektor. Det er de lokale næringene som vokser raskest i Norge, og de er samtidig ganske påvirket av konjunkturerne.

Figur 8: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge i 2012.

Figur 9: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge, indekset slik at nivået i 2000=100.

Stat og fylkessektoren utgjør da den siste delen av arbeidslivet, og hadde 320 750 sysselsatte i 2012. Veksten i antall arbeidsplasser i stat og fylke har vært litt høyere enn gjennomsnittet.

1.7.1 Næringstyper i Rendalen

Av de 741 personene som jobbet i Rendalen i 2012, jobbet 260 i kommunal sektor. Dette tilsvarer 35 prosent av arbeidsplassene. Kommunal sektor er desidert størst. Dette er vanlig i små kommuner.

Basisnæringene er nest størst, og stod for 181 arbeidsplasser i 2012. Dette tilsvarer 24 prosent. De fleste arbeidsplassene i basisnæringene er i de naturbaserte næringene og i industrien.

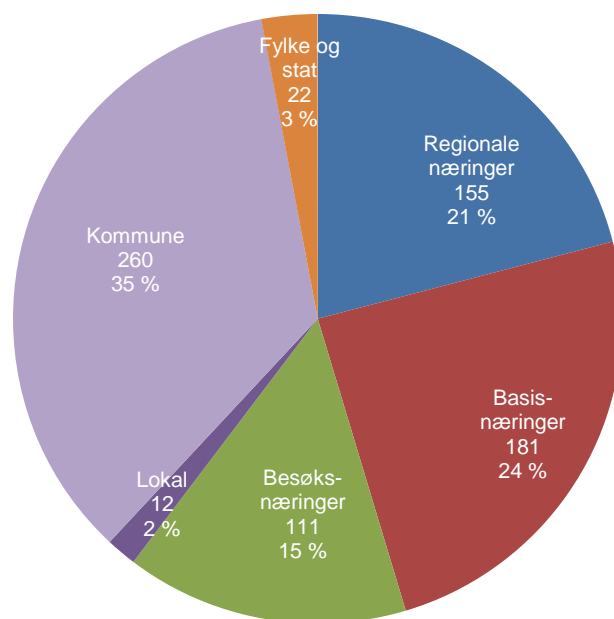
Av de som jobbet i Rendalen i 2012, jobbet 155 i de regionale næringene. Dette tilsvarer 21 prosent av arbeidsplassene. Andelen er lavere enn andelen på landsbasis.

Besøksnæringene stod for 15 prosent av arbeidsplassene i Rendalen i 2012. Dette tilsvarer 111 arbeidsplasser. Andelen er omtrent like stor som andelen på landsbasis.

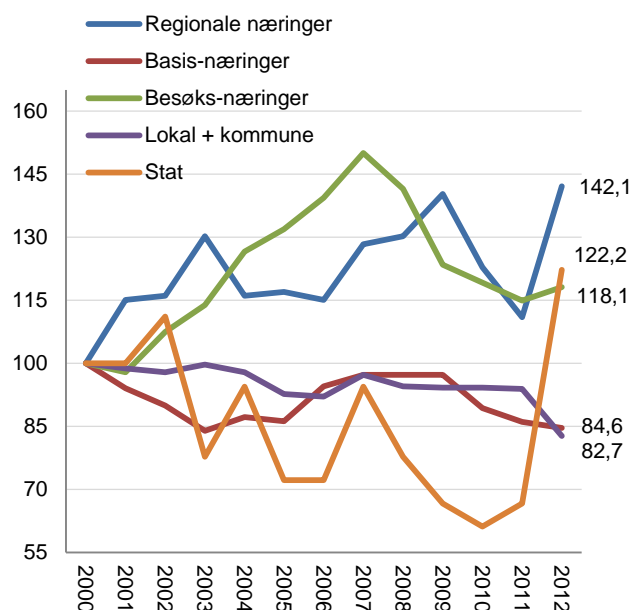
De lokale næringene er små. Det var 12 personer som var ansatt i de lokale næringene i Rendalen i 2012. Dette tilsvarer 2 prosent av arbeidsplassene. Statlig og fylkeskommunal sektor er også liten. Det var 22 arbeidsplasser i disse sektorene i 2012, et antall som tilsvarer 3 prosent av arbeidsplassene i kommunen.

Figur 11 viser den indekserte arbeidsplassutviklingen i de ulike sektorene og de ulike næringstypene i privat sektor i Rendalen fra 2000 til 2012. Antallet arbeidsplasser i 2000 er indeksert til å være lik 100.

Antallet arbeidsplasser i de regionale næringene, i besøksnæringene og i statlig sektor har økt siden 2000. Antallet arbeidsplasser i de lokale næringene og i kommunal sektor samt i basisnæringene har blitt redusert siden 2000.

Figur 10: Antall arbeidsplasser i offentlig sektor de ulike næringstypene i privat sektor i Rendalen.

Figur 11: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Rendalen. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.7.2 Basisnæringer i Norge

Basisnæringene kan deles inn i tre ganske forskjellige næringer: Industri, teknologiske tjenester og naturbaserte næringer.

Vareproduserende industri er den klart største næringen, som sysselsatte 264 217 personer på landsbasis i 2012. Industrisyssetningen var på nesten 300 000 i 2000. Antallet arbeidsplasser i industrien har vært nedadgående i flere tiår. Denne nedgangen skyldes i stor grad at industrien har hatt muligheter til rasjonalisering, og dermed har verdiskapingen per sysselsatt kunnet øke ganske mye. Noe av dette skyldes også såkalt strukturrasjonalisering, ved at industribransjer med lav verdiskaping per sysselsatt har blitt lagt ned.

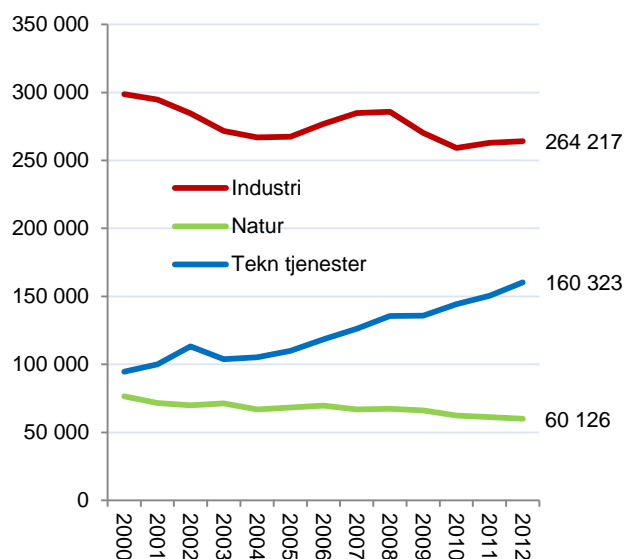
Naturbaserte næringer er primærnæringer som landbruk, fiske og gruvedrift. Antallet arbeidsplasser i primærnæringene har falt jevnt de siste årene, og utgjør 60 126 arbeidsplasser på slutten av 2012.

De teknologiske tjenestene har etter hvert vokst seg store. Det er tjenester som IT, telekom, engineering, teknisk konsulentarbeid og forskning. Dette er bransjer som konkurrerer nasjonalt og internasjonalt. I 2000 var det under 100 000 arbeidsplasser i de teknologiske næringene i Norge, i 2012 hadde antallet økt til 160 323 arbeidsplasser.

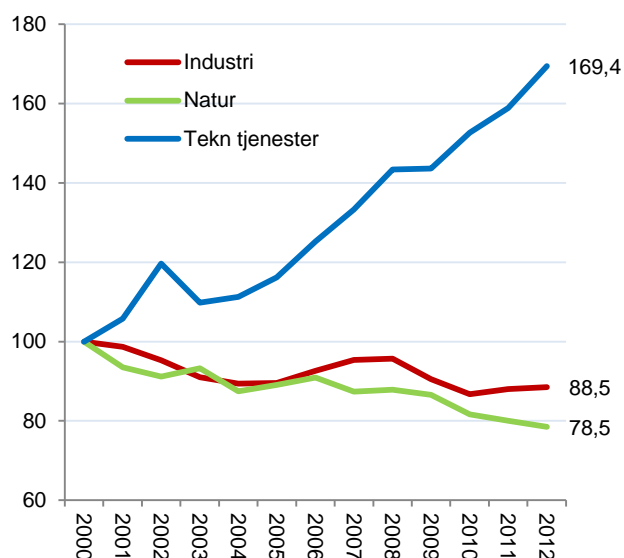
Vi kan se den indekserte utviklingen i de tre basisnæringene i figur 13. De teknologiske næringene har vokst med nesten 70 prosent siden 2000, og veksten ser ikke ut til å avta.

Industrien har hatt en nedgang på 11,5 prosent siden 2000. Nedgangen har ikke vært jevn, men fulgt konjunktorene.

De naturbaserte næringene har hatt en nedgang på 21,5 prosent av arbeidsplassene siden 2000. Nedgangen er jevn og sterk, og viser ingen tegn til å avta.

Figur 12: Antall arbeidsplasser i tre underkategorier av basisnæringer.

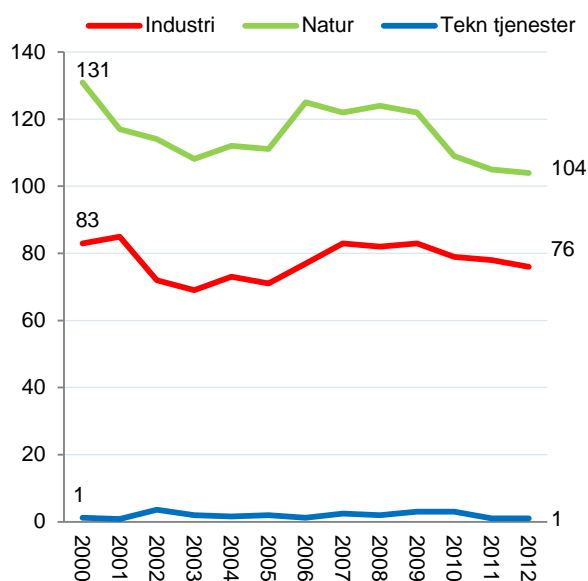

Figur 13: Indeksert utvikling i underkategoriene av basisnæringer.

1.7.3 Basisnæringer i Rendalen

I figur 10 så vi at basisnæringene stod for 24 prosent av arbeidsplassene i Rendalen i 2012, og at dette tilsvarer 181 arbeidsplasser. Figur 14 viser hvordan arbeidsplassene i basisnæringene er fordelt på de naturbaserte næringene, industrien og de teknologiske tjenestene. Figuren viser hvordan utviklingen har vært i de ulike underkategoriene av basisnæringene fra 2000 frem til 2012.

De naturbaserte næringene er størst. Det var 104 arbeidsplasser i de naturbaserte næringene i Rendalen i 2012. Dette er en nedgang fra 131 i 2000. Industrien er nest størst. Det var 76 arbeidsplasser i industrien i 2012, en nedgang fra 83 i 2000. Det var registrert kun én arbeidsplass i de teknologiske tjenestene i 2012. Antallet arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene har ligget mellom 1 og 4 i perioden siden 2000.

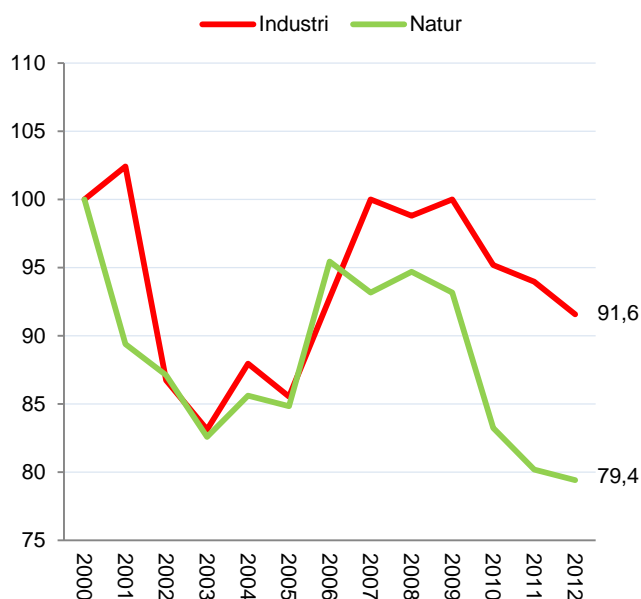

Figur 14: Antall arbeidsplasser i de tre typene av basisnæringer i Rendalen fra 2000 til 2012.

Figur 15 viser den indekserte utviklingen i de naturbaserte næringene og i industrien. Antallet arbeidsplasser i 2000 er indeksert til å være lik 100.

De naturbaserte næringene har hatt sterkest nedgang. Nedgangen har vært på 20,6 prosent. Nedgangen er omtrent like stor som nedgangen nasjonalt.

Nedgangen i industrien har vært på 8,4 prosent. Utviklingen i Rendalen har vært litt bedre enn utviklingen i industrien på landsbasis.

Figur 15: Indeksert utvikling i de tre typene av basisnæringer i Rendalen fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.7.4 Besøksnæringer i Norge

Besøksnæringene kan vi dele inn i fire ulike næringer. Den første og desidert største er handel, og da har vi tatt med butikkhandel, men ikke f.eks. internetthandel som ikke er avhengig av personlig tilstedeværelse. Det var 246 808 arbeidsplasser i butikkhandelen i 2012. Antallet har gått ned siden 2008, da det var over 254 000 arbeidsplasser i handelen. Antallet arbeidsplasser i handelen har gått spesielt mye tilbake i de største byene, mens distriktene har hatt en vekst. Overgang fra butikk- til internetthandel kan ha vært en faktor i denne utviklingen, samtidig til det har blitt flere kjøpesentra med kjedebutikker i distriktene. Det har kanskje blitt mindre behov for å «dra til byen» for å handle?

Aktivitetsnæringene består av forskjellige bransjer innen underholdning, kultur, fritidsaktiviteter og sport, og inkluderer også bransjer som frisører og drosjer. Aktivitetsnæringene har samlet 57 877 arbeidsplasser i 2012.

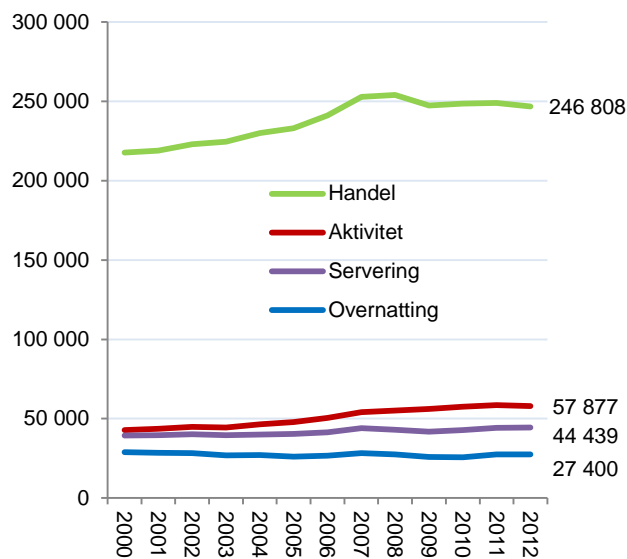
Serveringsnæringen, dvs. kaféer, restauranter og barer hadde 44 439 arbeidsplasser i 2012, mens overnattingsnæringene, hoteller, hytteutleie og campingplasser hadde 27 400.

I figur 17 ser vi utviklingen i de ulike næringene på landsbasis siden 2000.

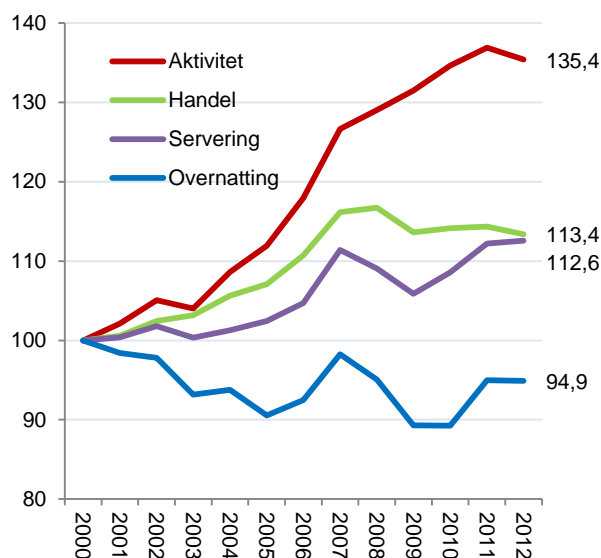
Aktivitetsnæringene har hatt en kraftig vekst, med 35,4 prosent økning i antall arbeidsplasser siden 2000. Det siste året var det imidlertid en noe overraskende nedgang.

Overnattingsnæringene har 5,1 prosent færre arbeidsplasser i 2012 enn i 2000. Antall overnattinger har økt, så det har nok skjedd en rasjonalisering i overnattingsnæringene på samme måte som i industrien.

Servering og handel har økt omtrent i samme takt som resten av økonomien.

Figur 16: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge.

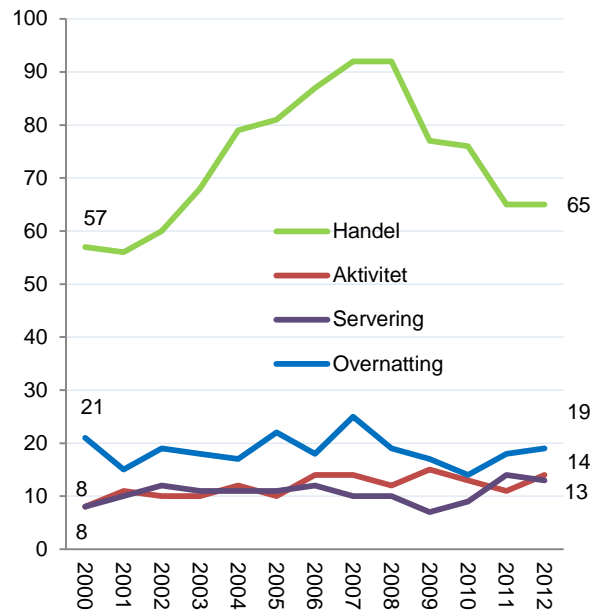

Figur 17: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge.

1.7.5 Besøksnæringer i Rendalen

Det er handelen som står for flesteparten av arbeidsplassene i besøksnæringene i Rendalen. Dette gjelder også på landsbasis. Det var 65 personer som var sysselsatt innen handelen i Rendalen i 2012. Det er en oppgang fra 57 i 2000. I 2007 og 2008 var antallet 92. Etter 2008 har det derimot vært en ganske bratt nedgang.

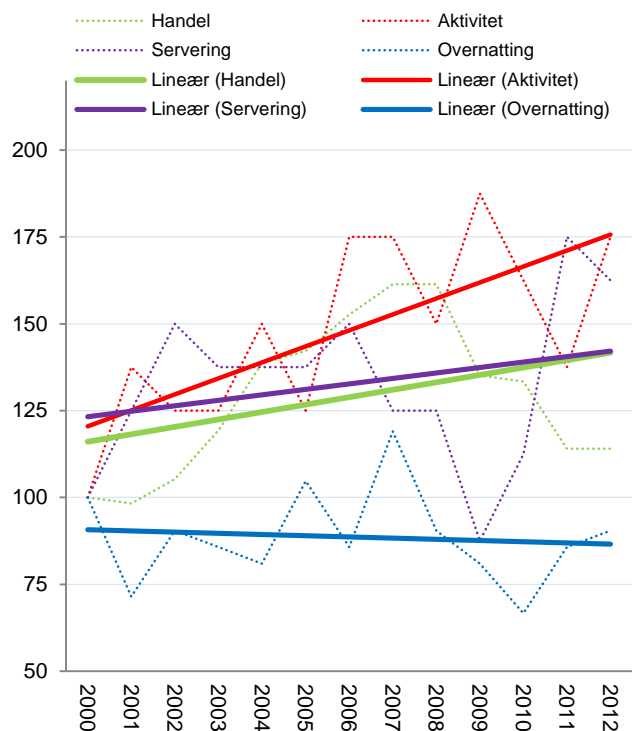
Det var 19 personer som jobbet innen overnatting i Rendalen i 2012. Det var henholdsvis 14 og 13 arbeidsplasser innen aktivitetsnæringene og serveringsnæringene.

Figur 18: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Rendalen fra 2000 til 2012.

Figur 19 viser den indekserte arbeidsplassutviklingen i besøksnæringene i Rendalen fra 2000 til 2012. Antallet arbeidsplasser i 2000 er indeksert til å være lik 100. Siden det er snakk om så få arbeidsplasser, noe vi så av figur 18, blir de prosentvise svingningene veldig store. Derfor har vi lagt inn en lineær trendlinje, som viser den gjennomsnittlige utviklingen over de siste tolv årene.

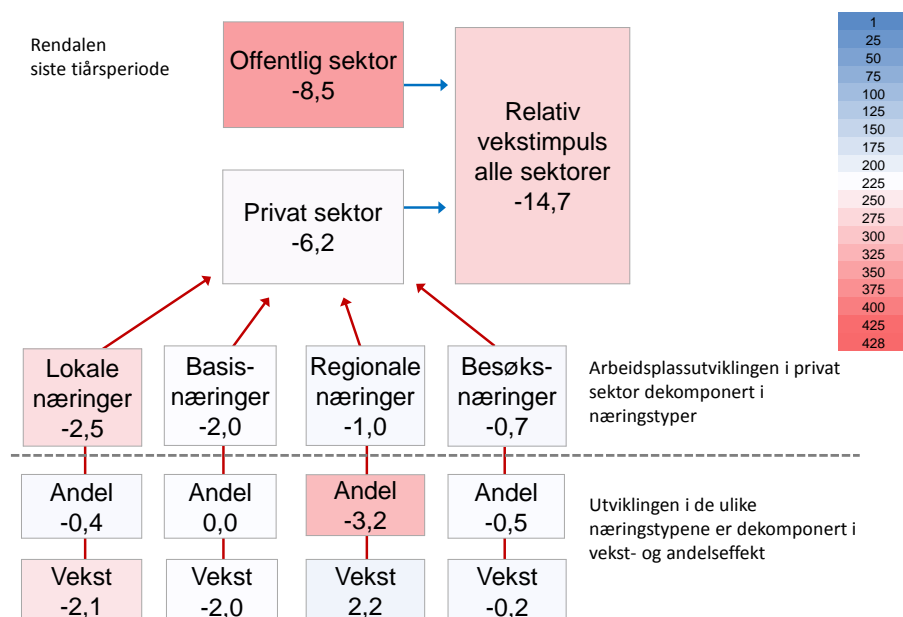
Det har vært en svak nedgang i antall arbeidsplasser i overnattingsbransjen. Veksten har vært sterkest i aktivitetsnæringene. Handelsnæringene og serveringsnæringene har hatt vekst.

Figur 19: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i Rendalen i besøksnæringene. Antallet i 2000 er indeksert til å være lik 100.

1.7.6 Oppsummering arbeidsplassutvikling

Nå har vi gått gjennom arbeidsplassutviklingen i Rendalen, og sett hvordan utviklingen har vært i ulike sektorer og ulike næringstyper i kommunen. I figuren under har vi satt utviklingen inn i én figur, der vi kan se den relative betydningen av utviklingen i de ulike sektorer og næringstyper. Fargene angir hvordan kommunen kommer ut i forhold til andre kommuner i landet. Hvis boksen er rød, er verdien under medianverdien. Hvis boksen er blå, er verdien over medianverdien. Hvis boksen er hvit, er verdien lik som den til mediankommunen.

Figur 20: Oppsummering av arbeidsplassutvikling i Rendalen, alle tallene viser endring de siste 10 årene, i prosent av samlet sysselsetting i kommunen og fratrukket landsgjennomsnittet. Veksteffekten viser hvordan sektoren ville ha bidratt til samlet vekst dersom sektorens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan sektoren ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

Mens arbeidsplassveksten, målt som andel av sysselsettingen, i Rendalen har vært tilnærmet lik null i de siste ti årene, har Norge hatt en sysselsettingsvekst på rundt 14 prosent. Differansen mellom vekstimpulsen lokalt og vekstimpulsen nasjonalt er -14,7 prosentpoeng. Denne ulikheten i vekst skyldes i størst grad en relativ nedgang i offentlig sektor i Rendalen. Privat sektor står for 6,2 prosentpoeng av differansen.

Vi deler privat sektor inn i lokale næringer, basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer. Samtlige næringer har hatt en svakere vekst enn nasjonalt. Veksten i basisnæringene har vært 2 prosentpoeng lavere enn veksten nasjonalt. Veksten i de regionale næringene har vært 1 prosentpoeng lavere enn veksten nasjonalt. Veksten i besøksnæringene har vært 0,7 prosentpoeng lavere enn på landsbasis.

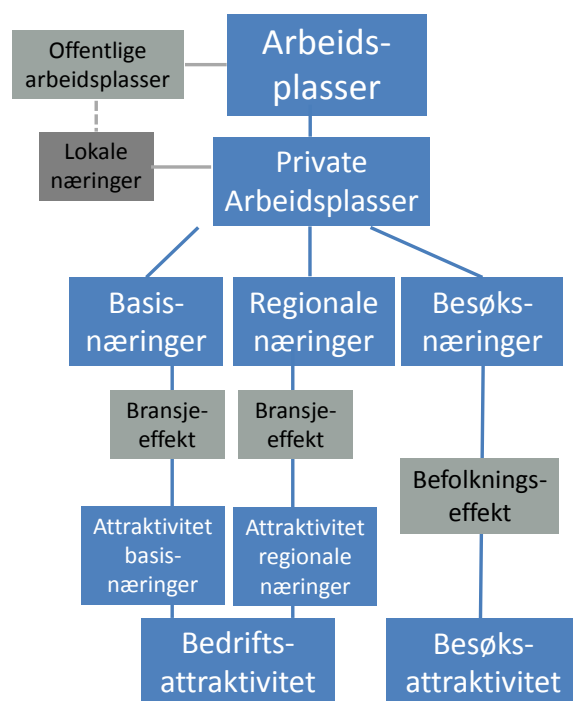
Den relative utviklingen i de fire næringstypene er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten sier noe om arbeidsplassveksten, og kan tenkes på som relativ arbeidsplassvekst. Veksteffekten viser hvordan sektoren ville ha bidratt til samlet vekst dersom sektorens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser effekten sektorens størrelse har hatt på utviklingen.

Den relativt svake utviklingen i basisnæringene skyldes svak vekst. De regionale næringene har hatt en positiv vekst, men siden andelen arbeidsplasser i de regionale næringene er lav i Rendalen, har ikke veksten bidratt så mye til samlet sysselsetting som den ville ha gjort dersom næringen utgjorde en like stor andel av sysselsettingen som på landsbasis.

2. Attraktivitet for bedrifter og besøk

Vi har så langt beskrevet næringsutviklingen gjennom å se på utviklingen i de ulike næringstypene. Vi ønsker nå å se om vi kan forklare en del av avvikene mellom veksten i de ulike næringstypene i Rendalen og veksten ellers i landet. Ulike bransjestrukturer forklarer mye av forskjellene mellom kommuner når det gjelder vekst i basisnæringer og regionale næringer. Besøksnæringene blir i stor grad påvirket av egen befolkningsutvikling. Når vi kan korrigere for slike forskjeller, får vi fram mål for bedrifts- og besøksattraktivitet.

I figuren under ser vi hvordan vi tenker oss en modell hvor vi identifiserer de viktigste drivkreftene for næringsutvikling, målt gjennom arbeidsplassveksten i næringslivet.

Figur 21: Modell for bedrifts- og besøksattraktivitet.

Vi har vist utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet i Rendalen, hvor vi har delt opp næringslivet i fire næringstyper. Lokale næringer er bedrifter innenfor primærhelsetjenester, barnehager, grunnskole og liknende. Dette er bedrifter som har befolkningen på stedet som kunder, og som i stor grad substituerer kommunen som tjenesteleverandør. Utviklingen i denne sektoren er derfor i stor grad et utslag av hvordan fordelingen mellom kommune og næringslivet er når det gjelder tjenesteleveranser. F.eks. har noen skoler blitt privatisert etter nedleggelsesvedtak i kommunen, og fortsetter virksomheten i privat regi. Dette er ikke en næringslivsvekst som er spesielt interessant, ettersom antall arbeidsplasser i stor grad er de samme før og etter privatisering. Derfor har vi sett på utviklingen i lokale næringer i sammenheng med kommunal sektor.

De tre næringstypene som gjenstår er dermed basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer. Utviklingen i besøksnæringene må sees i sammenheng med befolkningsutviklingen på stedet. Et steds innbyggere er i stor grad kunder også i besøksnæringene. Høy besøksattraktivitet vil gi seg utslag i at antall arbeidsplasser i besøksnæringene øker raskere enn befolkningsveksten skulle tilsi. Noen steder med høy

befolkningsvekst vil kunne se en vekst i besøksnæringene, men uten at stedet egentlig trekker til seg flere besøkende. Besøksattraktivitet blir derfor målt som økning i antall arbeidsplasser i besøksnæringene utover det som befolkningsutviklingen tilsier.

Basisnæringene er de som produserer varer og tjenester for et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som skaper ny kjøpekraft til stedet. De fleste av bransjene som inngår her omtales som konkurranseutsatte bransjer. Utviklingen i slike bransjer må ses på i lys av bransjestrukturen. Noen steder har en høy andel av basisnæringene i bransjer som er i kraftig vekst på landsbasis, som f.eks. olje- og gassrelatert virksomhet. Da er det «normalt» med vekst i basisnæringene. Andre steder har tyngdepunktet i basisnæringene i bransjer som landbruk og prosessindustri, bransjer som har hatt kraftig nedgang i Norge de siste årene. Da er det en prestasjon å unngå nedgang i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Høy bedriftsattraktivitet vil vi anta at gir seg utslag i at veksten i disse næringene er høyere enn bransjestrukturen tilsier.

Det vi kaller regionale næringer, som omfatter bransjer som transport, engroshandel, bygg og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting, vil i mange tilfeller utvikle seg i tråd med regionens befolknings- og næringsvekst. Veksten blir da et resultat av vekst i andre næringer og som følge av økt etterspørsel fra en økende befolkning. Men de regionale næringene er svært ujevnt fordelt mellom kommunene. De regionale næringenes utvikling i en enkeltkommune kan derfor være svært interessant, og kan kanskje påvirkes sterkt gjennom å gjøre kommunene mer attraktive for slike næringer. For et større område, som et helt fylke, er kanskje utviklingen i disse næringene mindre interessant, fordi utviklingen ses på som et resultat av vekst andre steder. Vi vil derfor også se på hvordan utviklingen i de regionale næringene har vært, justert for virkninger av bransjestrukturen.

Hensikten med å beregne effekter av bransjestrukturen på basisnæringene og de regionale næringene, samt befolkningsendringseffekten på besøksnæringene, er at vi ønsker å se på næringsutviklingen når vi har korrigert for strukturelle effekter som ikke kan påvirkes regionalt eller lokalt. Hvor god eller dårlig er utviklingen i de ulike delene av næringslivet, når vi har korrigert for disse strukturelle forholdene? Bransjestrukturen i begynnelsen av en periode er gitt, den er et forhold som ikke kan endres på kort sikt. Det er derfor den relative utviklingen i de bransjene en region faktisk har i forhold til utviklingen i resten av landet som er målet for om næringslivet har lyktes eller ikke, og som derfor blir et mål for stedets bedriftsattraktivitet.

I resten av kapitlet skal vi vise hvordan vi har beregnet næringsattraktiviteten, gjennom å se på utviklingen i basisnæringene, de regionale næringene og besøksnæringene i relasjon til de strukturelle forholdene.

2.1 Bransjestrukturens betydning for basisnæringene

Vi så tidligere at bransjestrukturen har en sterk og klar påvirkning på veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet. Når vi skal analysere den regionale veksten i de ulike næringstypene, er det derfor naturlig å se på bransjestrukturens betydning. Vi så tidligere i dette kapitlet at det var stor forskjell på veksten innad i de ulike næringstypene. Innenfor basisnæringene var det eksempelvis en sterk vekst innen for det vi kalte teknologiske tjenester, mens naturbaserte næringer hadde sterk nedgang.

I tabellen under er de tre næringstypene splittet opp ytterligere, og antall arbeidsplasser er indeksert slik at vi ser veksten fra 2000 til 2012.

Tabell 2: Antall arbeidsplasser i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Næring	Næringstype-sub	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Industri	Anna industri	100	93,4	88,9	84,0	83,8	83,3	85,5	87,0	83,2	80,6	78,5	78,4	75,8
	Næringsmidler	100	98,9	97,2	95,7	92,4	89,5	88,5	88,9	87,9	84,6	84,4	85,7	86,3
	Olje og gass utvinning	100	102,2	103,0	103,5	103,6	107,1	117,5	120,8	128,7	131,0	137,8	147,3	157,5
	Prosessindustri	100	96,1	95,4	92,9	89,2	86,8	84,5	82,7	82,6	75,8	74,7	73,6	68,0
	Verkstedindustri	100	102,4	97,2	90,3	89,3	92,1	99,1	105,6	108,1	100,4	91,1	93,0	96,3
Natur	Fiske/havbruk	100	95,8	94,9	91,8	88,4	86,2	86,1	83,2	84,4	84,1	81,8	83,8	80,1
	Gruve	100	99,1	96,4	95,9	100,5	102,0	102,8	107,6	109,3	100,2	103,4	109,0	112,8
	Landbruk	100	92,3	89,5	93,5	86,1	89,0	91,7	87,2	87,4	85,3	79,0	75,6	74,4
Tekn. tjenester	Olje og gass	100	108,0	106,0	101,5	102,8	107,0	121,7	139,3	151,3	158,2	216,9	230,8	264,4
	Teknisk/vitenskap	100	101,4	147,1	129,9	132,2	136,6	149,1	154,4	168,5	148,9	149,1	156,6	165,0
	Telekom og IKT	100	109,0	99,7	94,7	95,6	101,2	105,7	113,8	120,0	120,7	124,0	126,5	132,1

Tjenester til olje- og gassektoren har økt med hele 164,4 prosent fra 2000 til 2012. Teknologiske og vitenskapelige tjenester og olje- og gassutvinning har også hatt sterk vekst. Telekommunikasjoner og IKT, samt gruvedrift er andre bransjer i basisnæringene som har hatt vekst.

De andre bransjene har hatt nedgang. Størst nedgang har det vært i prosessindustri, landbruk, anna industri (bl.a. møbel) og fiske/havbruk.

Regionene har svært ulik fordeling av sine basisnæringer, og det forklarer ganske mye av forskjellene i vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Det er klart at en region som har hatt mye av sine basisnæringer i landbruk, fiske eller prosessindustri har hatt vanskeligheter med å oppnå vekst i denne perioden. Regioner med store andeler av basisnæringene innenfor olje- og gass eller teknologiske tjenester, vil på sin side nesten ikke kunne ha unngått vekst.

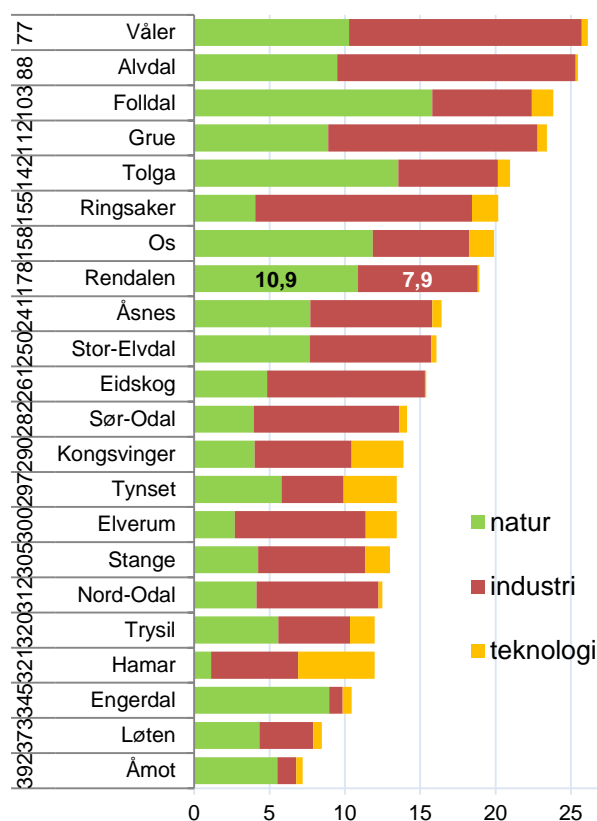
2.1.1 Basisnæringer i kommunene

Figuren til høyre viser nivået på basisnæringene i de ulike kommunene i Hedmark i 2012. Vi måler nivået som antall arbeidsplasser i basisnæringene som prosentvis andel av sysselsettingen. I 2012 var sysselsettingen (sysselsatte etter bosted) i Rendalen på 957 personer. Vi husker fra kapitlet om basisnæringer i Rendalen at antall arbeidsplasser (dvs. sysselsetting etter *arbeidssted*) i de naturbaserte næringene i Rendalen var på 104. Nivået blir da 10,9 prosent ($104/957 \cdot 100$). Det var 76 arbeidsplasser i industrien. Antall arbeidsplasser som andel av sysselsettingen i 2012 blir da 7,9 prosent.

Rendalen sin andel arbeidsplasser i basisnæringene rangerer kommunen som 178 blant landets 428 kommuner. Rendalen er altså plassert ganske nærme middelverdien blant norske kommuner med hensyn til nivå i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Rendalen rangerer som nummer åtte blant kommunene i Hedmark.

Figuren viser tydelig at Hedmark fylke har mange kommuner med en forholdsvis stor andel arbeidsplasser i de naturbaserte næringene og i industrien. Bare de store byene i Hedmark har en viss andel arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene. Det er de teknologiske tjenestene som har hatt kraftigst vekst på landsbasis, slik vi så i kapitlet om basisnæringer i Norge.

Vi har tidligere sett på bransjestrukturens betydning for vekst. Vi dekomponerte veksten i næringslivet i bransjeeffekt og bransjustert vekst. Vi bruker den bransjusterte veksten som et mål på bedriftsattraktiviteten. Tabell 3 viser hvordan veksten i basisnæringene i kommunene i Hedmark er dekomponert i bransjeeffekt og bransjustert vekst. Kommunene er rangert etter den bransjusterte veksten. Den relative veksten i basisnæringene i Rendalen har vært negativ. Dette skyldes en negativ bransjeeffekt. Rendalen har mange arbeidsplasser i landbruket og i industrien, bransjer med nedgang på landsbasis, og få arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene, bransjer som er i vekst nasjonalt. Den bransjusterte veksten er derimot positiv. Veksten har vært bedre enn bransjeeffekten skulle tilsi. Vi sier da at Rendalen har hatt positiv bedriftsattraktivitet i basisnæringene i den siste tiårsperioden. Rendalen rangerer som nummer 166 blant landets 428 kommuner mht. bransjustert vekst i basisnæringene.

Figur 22: Nivå på og rangering av basisnæringene i kommunene i Hedmark i 2012

Tabell 3: Kommunene i Hedmark, relativ vekst i basisnæringene dekomponert i bransjeeffekt og bransjustert i perioden 2003 til 2012. Prosentvis andel av samlet sysselsetting.

Rang	Kommune	Relativ vekst	Bransjeeffekt	Bransjustert
80	Nord-Odal	1,4	-2,3	3,6
149	Alvdal	-2,8	-4,5	1,7
166	Rendalen	-2,0	-3,3	1,3
186	Hamar	0,7	-0,2	0,9
200	Løten	-1,0	-1,6	0,5
234	Eidskog	-3,7	-3,4	-0,3
248	Våler	-5,9	-5,3	-0,6
250	Tolga	-5,1	-4,5	-0,6
260	Os	-5,0	-4,1	-0,9
265	Trysil	-3,3	-2,4	-1,0
268	Stange	-2,5	-1,4	-1,1
271	Folldal	-3,7	-2,5	-1,1
276	Elverum	-3,4	-2,2	-1,3
306	Stor-Elvdal	-5,2	-3,3	-1,9
325	Grue	-5,9	-3,5	-2,4
335	Åmot	-5,0	-2,4	-2,6
344	Ringsaker	-6,5	-3,6	-2,8
346	Kongsvinger	-3,7	-0,8	-2,9
355	Åsnes	-6,7	-3,2	-3,5
356	Tynset	-5,6	-2,1	-3,5
359	Sør-Odal	-6,6	-3,0	-3,6
421	Engerdal	-12,2	-3,3	-8,9

2.1.2 Bransjejustert vekst i basisnæringene

I tabellen under ser vi hvordan kommunene i Hedmark kommer ut når det gjelder bransjejustert vekst i basisnæringene. Det er det målet vi bruker for attraktivitet for basisnæringer.

Tabell 4: Bransjejustert vekst i basisnæringene, målt som prosent av samlet sysselsetting.

Rang	Kommune	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
73	Nord-Odal	-0,1	0,7	0,2	0,4	0,3	0,4	-0,4	0,8	0,7	-0,6	0,7	1,4	0,5
150	Rendalen	0,0	-0,4	-1,6	1,8	-0,4	1,5	1,1	0,1	0,7	-0,7	-0,4	-0,1	0,1
182	Hamar	-0,1	-0,4	0,3	0,7	-0,1	0,2	-0,4	0,1	-0,3	0,0	0,3	0,2	0,1
196	Løten	-0,2	0,1	0,0	0,7	0,2	-0,2	-0,1	0,7	-0,2	0,2	-0,6	0,1	0,0
203	Stange	0,0	0,1	0,5	0,2	-1,3	-0,4	-0,5	0,2	0,4	-0,3	-0,3	0,9	0,0
241	Trysil	0,3	-2,1	-0,4	0,2	-1,1	1,2	-1,1	0,3	0,2	-0,8	-1,0	1,3	-0,1
244	Eidskog	-0,6	0,1	0,6	0,0	0,9	-0,6	-1,4	1,0	0,3	-0,7	-0,5	0,5	-0,1
257	Grue	-0,6	2,2	-0,1	-1,3	-1,1	1,0	0,9	-1,3	1,1	0,0	-0,8	0,0	-0,1
265	Tynset	-1,3	3,6	-1,2	-0,1	-0,4	-1,0	-1,6	0,2	0,3	-0,1	-0,1	0,8	-0,1
268	Våler	0,9	-1,6	2,1	-0,8	0,7	-0,7	-1,0	1,7	-1,4	-0,4	-0,5	0,7	-0,1
273	Os	0,1	-1,4	-0,1	-0,5	-1,1	0,8	0,3	-0,1	-0,4	0,5	0,5	-1,2	-0,1
285	Åsnes	-1,2	-0,6	-1,3	-1,3	0,3	-0,1	-0,9	0,2	-0,4	-0,7	0,7	0,1	-0,1
286	Elverum	0,6	-1,0	-0,4	0,1	-0,7	0,0	-0,1	0,6	0,0	0,1	-0,7	-0,4	-0,1
288	Tolga	0,5	-0,9	-0,8	0,7	-0,2	0,2	2,3	-2,3	1,1	1,0	0,8	-2,9	-0,1
295	Ringsaker	0,9	0,9	-0,1	-1,1	-0,2	0,1	-0,5	-1,6	0,0	0,2	-0,3	0,6	-0,2
307	Alvdal	4,2	0,9	-3,0	5,6	1,5	0,5	0,5	0,7	0,6	0,0	-1,3	-2,3	-0,2
315	Sør-Odal	0,4	0,0	-2,0	0,6	-0,4	-2,6	0,4	-0,2	0,2	-0,1	-0,1	0,1	-0,2
319	Åmot	-0,1	-0,1	0,6	0,4	-0,4	-2,1	-2,4	-0,2	0,6	0,4	0,0	0,3	-0,2
331	Stor-Elvdal	0,7	1,7	-0,8	0,0	0,6	-0,3	1,1	-0,2	-1,3	0,3	-0,7	-0,5	-0,3
368	Kongsvinger	0,2	-2,1	0,4	-0,3	-0,2	-0,1	-0,6	0,1	-2,0	-1,0	0,2	0,2	-0,4
371	Folldal	0,8	0,6	-0,9	0,9	-0,6	0,6	-2,0	0,8	-0,9	-0,9	0,1	-0,6	-0,4
422	Engerdal	-2,5	2,6	2,3	-0,1	-3,5	0,0	-1,2	-2,4	-1,0	-0,9	-1,2	-1,5	-1,2

Det progressive gjennomsnittet for den årlige bransjejusterte veksten for de siste ti årene i Rendalen er på 0,1. Det vil si at i snitt har veksten i basisnæringene vært høyere enn bransjeeffekten skulle tilsi. Bedriftsattraktiviteten i basisnæringene har vært positiv.

Den bransjejusterte veksten i basisnæringene i Rendalen har vært negativ siden 2010, men den var positiv i årene mellom 2006 og 2009.

Blant kommunene i Hedmark er det bare Nord-Odal som i snitt har hatt en bedre bransjejustert vekst i basisnæringene enn Rendalen. Snittet til Rendalen er rangert som nummer 150 blant landets 428 kommuner.

Engerdal har hatt en særdeles svak gjennomsnittlig bransjejustert vekst, og rangerer nesten nederst i landet.

2.2 Besøksattraktivitet

Dersom et sted har en lik andel arbeidsplasser i besøksnæringene i forhold til befolkningen som på landsbasis, sier vi at stedet har nøytralt *besøksoverskudd*. Da er antallet arbeidsplasser i besøksnæringene «som forventet», gitt andelen nasjonalt. Dersom andelen er større, har stedet et positivt besøksoverskudd, og dersom andelen er mindre, har stedet et negativt besøksoverskudd.

Figur 23 viser besøksoverskuddet i antall arbeidsplasser i Rendalen i de ulike besøksnæringene fra 2000 til 2012.

I 2012 var det ^{iv} flere arbeidsplasser i overnattingsbransjen i Rendalen utover det som er «normalt», gitt andelen nasjonalt. Overnattingsbransjen har hatt positivt besøksoverskudd siden 2000.

Det var et stort underskudd på arbeidsplasser i handelsnæringene på begynnelsen av 2000-tallet. Det var fortsatt negativt i 2012, men betraktelig bedre enn i 2000. Endringen har vært positiv.

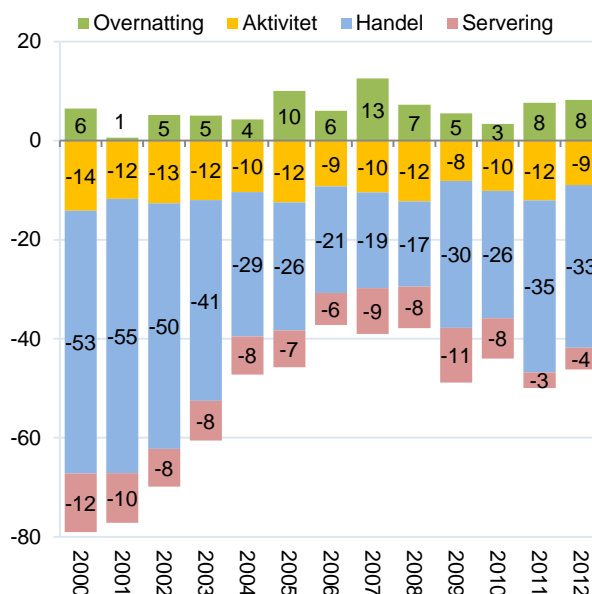
Aktivitetsnæringene og serveringsbransjen også har hatt negativt besøksoverskudd siden 2000.

Figur 24 viser besøksoverskuddet som prosentvis andel av sysselsettingen i alle kommuner i Hedmark i 2012. Besøksoverskuddet til Rendalen er rangert som nummer 191 blant landets 428 kommuner i 2012. Det er litt over medianverdien.

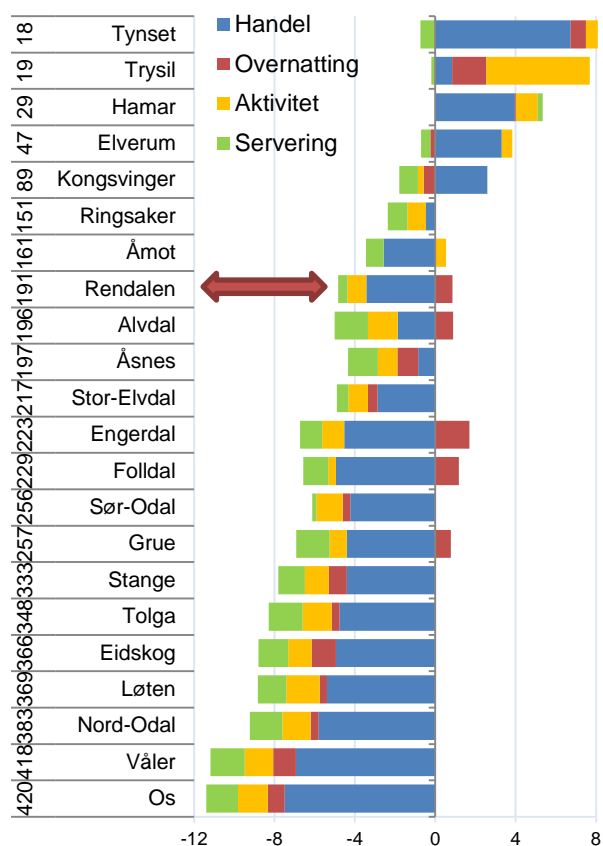
Tynset, Trysil, Hamar, Elverum og Kongsvinger har positivt besøksoverskudd i handelsnæringene, mens de øvrige kommunene har negativt besøksoverskudd i handelsnæringene.

Rendalen er en av syv kommuner i Hedmark med positivt besøksoverskudd i overnattingsbransjen i 2012.

Bare noen få kommuner i Hedmark hadde positivt besøksoverskudd i 2012. Tynset, Hamar, Elverum og Kongsvinger hadde besøksoverskudd i handelsnæringene. Det ser ut som om disse kommunene fungerer som regionale handelssentra for de øvrige kommunene i fylket, siden besøksoverskuddet i handelsnæringene er negativt i de fleste kommunene i fylket.

Figur 23: Overskudd i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Rendalen.

Figur 24: Besøksoverskudd som prosentvis andel av sysselsettingen i kommunene i Hedmark i 2012. Rangering blant landets 428 kommuner til venstre for kommunenavnet.

Tabell 5 viser vekstimpulsene fra besøksnæringene i kommunene i Hedmark de siste ti årene.

Vekstimpulsene er dekomponert i befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd. Som vi så av figur 23 på forrige side, var det et stort netto besøksunderskudd i Rendalen i 2000. I 2012 var det fortsatt underskudd, men det var bedre enn i 2000. Dermed kan vi si at Rendalen har hatt en positiv *endring* i sitt besøksoverskudd fra 2000 til 2012. Vi sier da at Rendalen har hatt positiv *besøksattraktivitet* i perioden mellom 2000 og 2012.

Befolkningseffekten er positiv dersom kommunen har hatt større befolkningsvekst enn Norge. Befolkningsutviklingen i Rendalen har vært ganske mye svakere enn befolkningsveksten nasjonalt de siste ti årene. Derfor kan vi nærmest forvente en viss arbeidsplassnedgang i besøksnæringene. Det er dette vi justerer for, når vi ser på endringene i besøksoverskuddet, som måler besøksattraktiviteten.

Vekstimpulsen i besøksnæringene har vært negativ. Dette skyldes en svak befolkningsvekst. Besøksoverskuddet har blitt forbedret. Denne positive endringen i besøksoverskuddet plasserer Rendalen nummer 36 blant landets 428 kommuner.

I Hedmark er det bare Trysil som har hatt en mer positiv endring i sitt besøksoverskudd enn Rendalen. Rendalen fremstår med dette som attraktiv for besøk.

Tabell 5: Vekstimpulser fra besøksnæringene, dekomponert i befolkningseffekt og besøksoverskudd. Alt er målt som andel av sysselsettingen. Rang for vekst i besøksoverskudd blant de 428 kommunene til venstre. Kommunene i Hedmark, 2012.

Rang	Kommune	Vekstimpuls	Befolknings-effekt	Endring besøks-overskudd
11	Trysil	2,3	-2,7	5,0
36	Rendalen	-0,2	-3,0	2,9
100	Tynset	-0,2	-1,8	1,6
137	Folldal	-0,6	-1,8	1,1
144	Ringsaker	0,5	-0,5	1,0
145	Engerdal	-1,3	-2,3	1,0
146	Elverum	0,5	-0,5	1,0
188	Grue	-1,8	-2,3	0,4
196	Tolga	-1,4	-1,8	0,4
221	Stor-Elvdal	-2,5	-2,6	0,1
222	Hamar	-1,0	-1,0	0,1
234	Åsnes	-2,2	-2,2	0,0
235	Eidskog	-1,2	-1,1	0,0
245	Åmot	-1,7	-1,6	-0,1
251	Våler	-1,4	-1,2	-0,2
256	Kongsvinger	-1,8	-1,6	-0,2
279	Stange	-0,2	0,3	-0,5
312	Sør-Odal	-1,3	-0,2	-1,1
326	Nord-Odal	-1,7	-0,5	-1,2
374	Os	-3,1	-1,2	-1,8
402	Alvdal	-3,7	-1,2	-2,5
410	Løten	-3,5	-0,5	-3,0

2.2.1 De regionale næringene

Figuren til høyre viser nivået på de regionale næringene i kommunene i Hedmark i 2012. Nivået er antall arbeidsplasser målt som prosentvis andel av sysselsettingen.

Selv om de regionale næringene er jevnere fordelt mellom kommuner enn det basisnæringene er, er det likevel ganske stor forskjell på andelen som de regionale næringene utgjør av sysselsettingen i kommunene i Hedmark. Det er typisk at kommuner som har funksjon som regionale sentra har en høy andel av de regionale næringene. Hamar har høyest nivå av de regionale næringene i Hedmark.

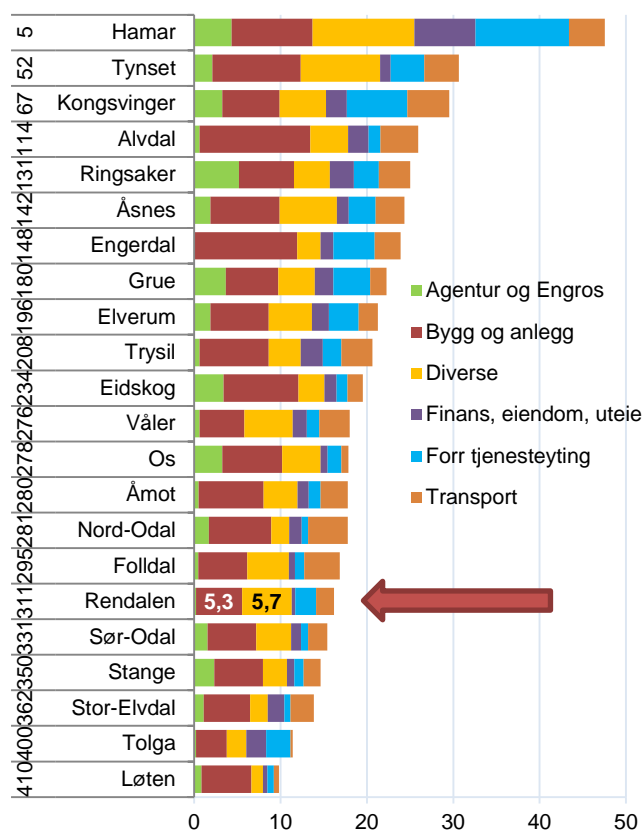
Antallet arbeidsplasser i bygg- og anleggsbransjen tilsvarte 5,3 prosent av sysselsettingen i Rendalen i 2012. Diverse-kategorien tilsvarte 5,7 prosent. Trafikkskoler og organisasjoner inngår bl.a. her. Ellers utgjorde de regionale næringene kun en liten andel av sysselsettingen i Rendalen i 2012.

Tabell 6 viser den relative veksten i de regionale næringene i kommunene i Hedmark for de siste ti årene. Denne er dekomponert i bransjeeffekt og bransjustert vekst.

Veksten i de regionale næringene i Rendalen har vært 2,2 prosentpoeng høyere enn veksten på landsbasis i løpet av den siste tiårsperioden. Det har vært en god bransjeeffekt i de regionale næringene i Rendalen. Dermed har man kunnet forvente en positiv vekst i de regionale næringene. Den bransjusterte veksten er positiv. Det vil si at veksten har vært bedre enn bransjestrukturen skulle tilsi. Siden den bransjusterte veksten er positiv, sier vi at *bedriftsattraktiviteten* i de regionale næringene har vært positiv.

I Hedmark har ganske mange kommuner hatt en positiv bransjeeffekt i de regionale næringene i de siste ti årene.

Til nå har vi sett at den bransjusterte veksten i basisnæringene og i de regionale næringene har vært positiv i Rendalen, samt at endringen i besøksoverskuddet har vært positivt. Dette betyr at Rendalen har vært attraktiv for både bedrift og besøk i de siste ti årene. Rendalen har dårlige strukturelle forhold, men presterer bedre enn forventet.

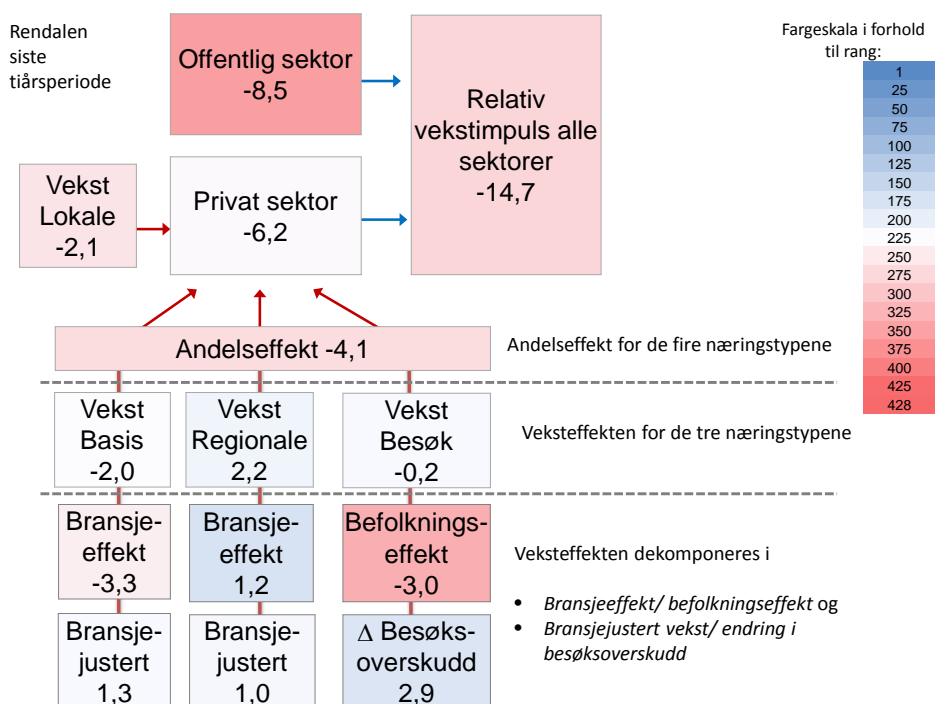
Figur 25: Nivå regionale næringer, målt som arbeidsplasser i prosent av samlet sysselsetting. Rangering for samlet andel av kommunene i landet vises helt til venstre.

Tabell 6: Relativ vekst i de regionale næringene i kommunene i Hedmark i 2012. Veksteffekten er dekomponert i bransjeeffekt og bransjustert. Periode: Siste ti år.

Rang	Kommuner	Relativ vekst	Bransjeeffekt	Bransjustert
29	Alvdal	8,6	1,1	7,5
78	Åsnes	4,1	0,2	3,9
91	Eidskog	4,5	1,1	3,4
156	Os	1,8	0,5	1,3
169	Rendalen	2,2	1,2	1,0
170	Våler	1,3	0,2	1,0
174	Åmot	1,4	0,4	0,9
192	Stange	1,0	0,4	0,6
252	Nord-Odal	-0,1	0,5	-0,7
265	Grue	0,2	1,0	-0,9
286	Engerdal	0,5	1,8	-1,3
296	Løten	-1,4	0,2	-1,6
298	Tolga	-0,8	0,8	-1,6
333	Tynset	-1,8	0,8	-2,6
343	Sør-Odal	-2,3	0,6	-2,9
351	Trysil	-3,1	0,2	-3,3
364	Elverum	-2,6	1,0	-3,6
366	Ringsaker	-3,0	0,8	-3,7
373	Folldal	-2,9	1,2	-4,0
375	Stor-Elvdal	-4,8	-0,7	-4,1
396	Kongsvinger	-4,4	0,7	-5,2
408	Hamar	-5,9	-0,1	-5,8

2.2.2 Oppsummering bedrifts og besøksattraktivitet

På de forrige sidene har vi sett på hvordan veksten i basisnæringene og de regionale næringene kan forklares av bransjeeffekten. Vekst utover det bransjeeffekten skulle tilsi kaller vi bransjejustert vekst, og det er et mål på attraktiviteten. Vi så på utviklingen i besøksnæringene, og så hvordan befolkningseffekten kan forklare veksten. Vekst utover det befolkningsveksten skulle tilsi kaller vi endring i besøksoverskuddet. Endringen i besøksoverskuddet bruker vi som et mål på besøksattraktiviteten. Figuren under illustrerer utviklingen i Rendalen i de siste ti årene.

Figur 26: Arbeidsplassutvikling i Rendalen beregnet de ti tiste årene, som prosent av sysselsetting, og dekomponert.

Den relativt svake utviklingen i basisnæringene skyldes en negativ bransjeeffekt. Bransjeeffekten i basisnæringene er negativ fordi basisnæringene i Rendalen nesten utelukkende består av industri og landbruk. Både industrien og landbruket er bransjer med nedgang på landsbasis. Derfor kan man forvente en nedgang i basisnæringene i Rendalen. Fra kapittel 1.7.3 så vi at det kun var én arbeidsplass i de teknologiske tjenestene i Rendalen i 2012. De teknologiske tjenestene har vokst mest på landsbasis, så kommuner med store andeler arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene vil ha en god bransjeeffekt i basisnæringene. Den bransjejusterte veksten i basisnæringene er positiv. Det betyr at veksten i basisnæringene har vært bedre enn de strukturelle forholdene skulle tilsi. Vi sier at Rendalen har hatt positiv bedriftsattraktivitet i basisnæringene.

De regionale næringene har hatt en god vekst i Rendalen. Dette kan til dels forklares av en god bransjestruktur. Men den bransjejusterte veksten er positiv, det vil si at veksten i de regionale næringene har vært større enn bransjestrukturen skulle tilsi. Vi sier derfor at Rendalen har hatt positiv bedriftsattraktivitet i de regionale næringene.

Veksten i besøksnæringene har vært svakt negativ. Siden Rendalen har hatt befolkningsnedgang i de siste ti årene, kan man forvente en viss arbeidsplassnedgang i besøksnæringene. Utviklingen har derimot vært bedre enn det befolkningsveksten skulle tilsi. Besøksoverskuddet har blitt bedre i løpet av de siste ti årene. Rendalen har hatt positiv besøksattraktivitet de siste ti årene.

3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon

Et svært viktig forhold for alle kommuner, er hvordan arbeidsmarkedet i kommunen er integrert med arbeidsmarkedet utenfor kommunen. Dette kommer til uttrykk gjennom ut- og innpendling til andre kommuner som er innenfor praktisk pendlingsavstand.

3.1 Utpendling

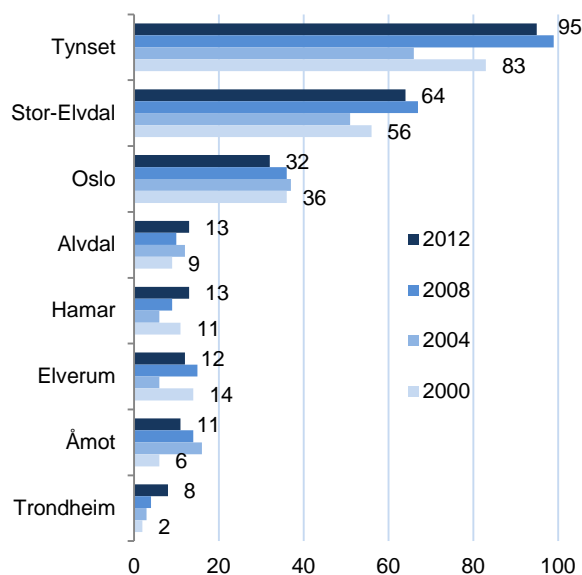
Figuren til høyre viser antall personer som var bosatt i Rendalen kommune, men som jobbet i en annen kommune i 2000, 2004, 2008 og 2012.

Tynset er kommunen det pendles mest til fra Rendalen. Det var 95 personer som pendlet fra Rendalen til Tynset i 2012. Antallet har økt siden 2000.

Det var 64 personer som pendlet fra Rendalen til Stor-Elvdal i 2012. Det er en svak øking fra antallet i 2000.

Det var registrert 32 personer med arbeidssted i Oslo og bosted i Rendalen i 2012. Antallet er noe lavere enn i 2000.

Det er noe, men begrenset, pendling fra Rendalen til Hamar, Elverum, Åmot og Trondheim.

Figur 27: Pendling ut av Rendalen, antall personer.

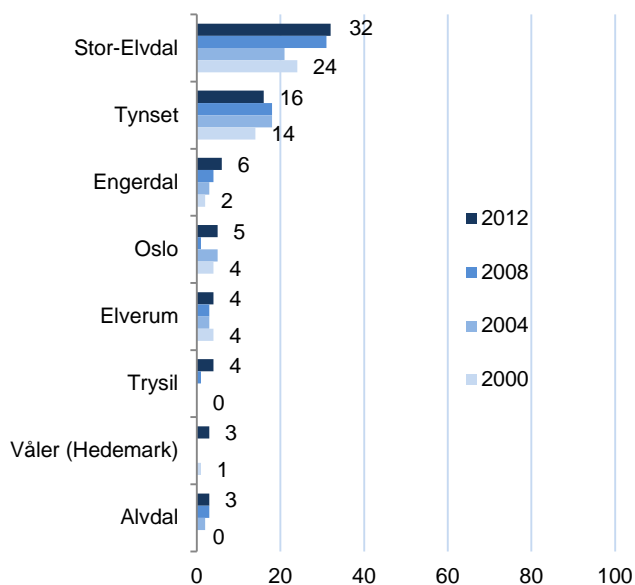
3.2 Innpendling

Antall personer som pendler inn til Rendalen er mindre enn antallet som pendler ut. Skalaen i figuren til høyre er lik skalaen i figuren over. Da kan man lett sammenlikne antall ut- og innpendlere.

Det var registrert 32 personer som hadde sitt bosted i Stor-Elvdal, men arbeidssted i Rendalen i 2012. Antallet har økt siden 2000.

Det var 16 personer som pendlet fra Tynset til Rendalen i 2012. Antallet har vært forholdsvis stabilt de siste tolv årene.

Det er noe, men lite, pendling fra Engerdal, Oslo, Elverum, Trysil, Våler og Alvdal til Rendalen.

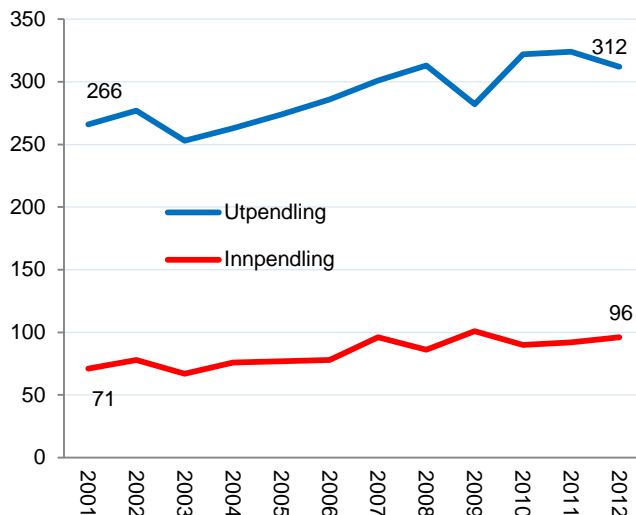
Figur 28: Pendling inn til Rendalen, antall personer.

3.3 Samlet pendling

Figuren til høyre viser det totale antallet inn- og utpendlere til og fra Rendalen fra 2001 til 2012. I

I 2012 var det samlet sett 312 personer som pendlet fra Rendalen til en annen kommune. Antallet har steget fra 266 i 2001.

Det var 96 personer som pendlet inn til Rendalen i 2012. Antallet har gått opp fra 71 i 2001.

3.4 Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedsintegrasjon er et mål for hvor sterkt arbeidsmarkedet på et sted er integrert med arbeidsmarkedet utenfor stedet gjennom inn- og utpendling. Det kan vi måle gjennom å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte på stedet som pendler ut med andelen av arbeidsplassene i stedet som det pendles inn til.

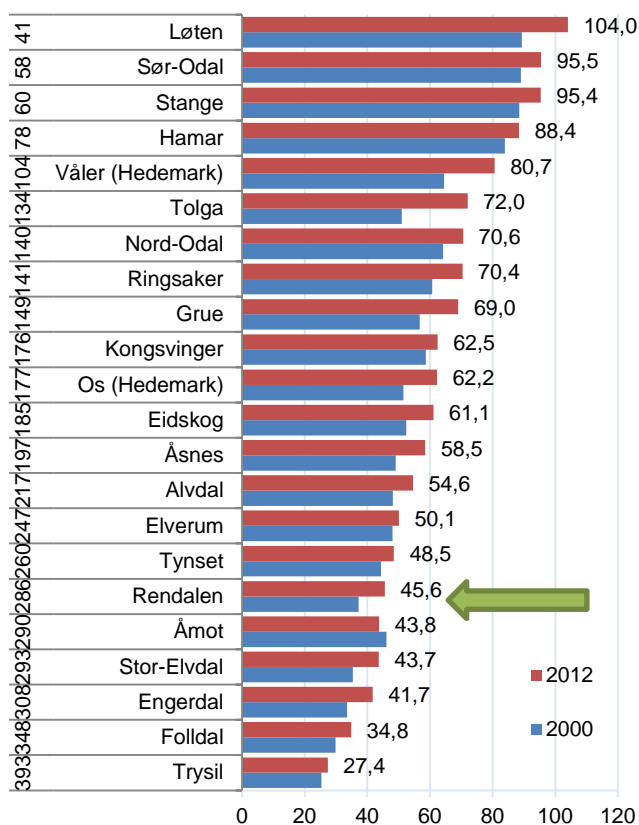
Andelen av arbeidsplassene som det ble pendlet inn til i Rendalen var 96 av 741. Andelen av sysselsettingen i Rendalen som pendlet ut var 312 av 957. Når vi legger sammen disse andelen og ganger med hundre, får vi tallet 45,6. Dette er et mål på arbeidsmarkedsintegrasjonen til Rendalen. Tallet gir mest mening når man ser det i sammenheng med arbeidsmarkedsintegrasjonen til andre kommuner i landet.

Figuren til høyre viser arbeidsmarkedsintegrasjonen til kommunene i Hedmark i 2012 og 2000. Rangeringen til kommunen blant alle kommunene i landet er vist til venstre for kommunenavnet.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen til Rendalen er rangert som nummer 286 blant landets 428 kommuner, det vil si et godt stykke under medianverdien. Graden av pendling i Rendalen er også ganske lav i fylkessammenheng.

I Hedmark er det Løten, Sør-Odal og Stange som har en størst grad av pendling, mens Follidal og Trysil har lav grad av pendling. Pendlingen har økt i samtlige kommuner i Hedmark fra 2000 til 2012.

Figur 29: Antall som bor i Rendalen og pendler ut, og antall som bor utenfor Rendalen og pendler inn.

Figur 30: Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene i Hedmark i 2000 og 2012.

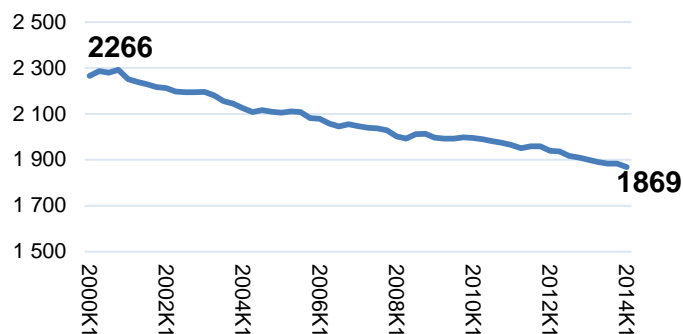
4. Befolkning

Befolkningsutviklingen er den mest betydningsfulle indikatoren for regional utvikling. Befolkningsutviklingen oppsummerer totaliteten i den regionale utviklingen, og er et resultat av vekst i arbeidsplasser i privat og offentlig virksomhet, attraktivitet og beliggenhet.

4.1 Folketallet

Folketallet i Rendalen ved utgangen av første kvartal i 2014 var 1 869.

I 2000 var folketallet i Rendalen 2 266. Det har vært en jevn nedgang i hele perioden fra 2000 frem til i år.

Figur 31: Folketallet i Rendalen ved utgangen av hvert kvartal, 2000 – 2014 (SSB 01222).

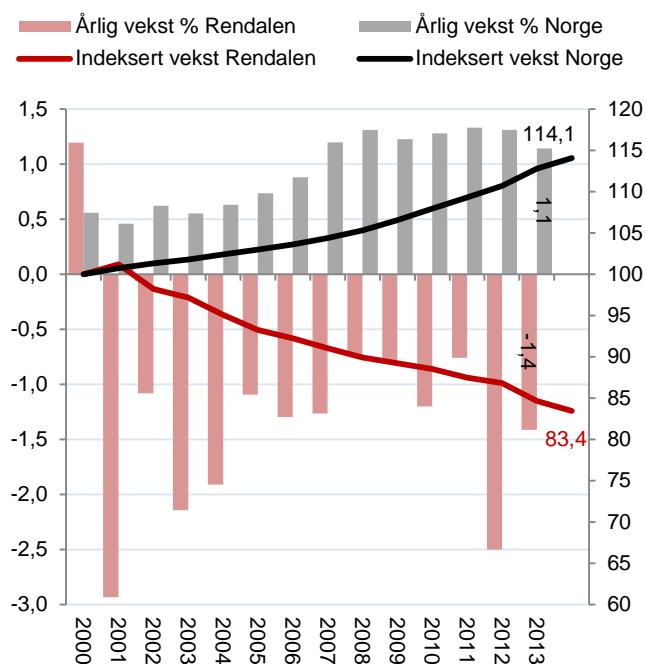
I figur 32 viser stolpene den årlige befolkningsveksten i Norge og Rendalen. Linjene viser den indekserte befolkningsveksten, der folkemengden i 2000 er indeksert til å være lik 100.

Av stolpene ser vi at folketallet i Rendalen ble redusert med 1,4 prosent i 2013. Befolkningen i Norge økte med 1,1 prosent i 2013.

I årene fra 2001 frem til 2013 har den årlige befolkningsutviklingen i Rendalen vært negativ.

Det har vært befolkningsvekst i Norge hvert år siden 2000. Etter 2007 har den årlige befolkningsveksten i Norge ligget på over én prosent av folketallet.

Linjene, som viser den indekserte veksten, viser at befolkningen i Rendalen har blitt redusert med 16,6 prosent fra 2000 til 2013. Befolkningsveksten i Norge i samme periode har vært på 14,1 prosent. Forskjellen mellom utviklingen i Rendalen og utviklingen nasjonalt er stor.

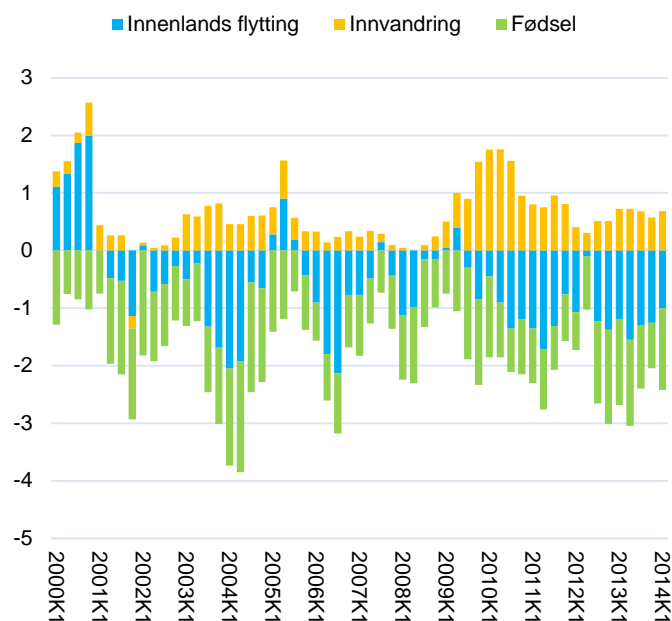

Figur 32: Stolpene viser den årlige befolkningsveksten i Norge og i Rendalen. Den årlige befolkningsveksten for 2013 viser endringen fra 1. januar 2013 til 1. januar 2014 som prosentvis andel av folketallet 1. januar 2013, osv. Linjene viser den indekserte veksten, der folketallet i 2000 er indeksert til å være lik 100 (SSB 06913).

4.2 Befolkningsutviklingen dekomponert

På forrige side så vi befolkningsutviklingen i Rendalen sammenliknet med befolkningsutviklingen nasjonalt. Men det kan være interessant å se på *hvordan* befolkningsutviklingen i Rendalen har utviklet seg. Figur 33 viser årlige endringer i befolkningen dekomponert i innenlands flytting, innvandring og fødselsbalanse.

Fødselsbalansen har vært negativ hvert år, og den har bidratt negativt til befolkningsutviklingen i Rendalen. Den innenlandske flyttingen har også stort sett bidratt negativt til befolkningsutviklingen. Det har altså vært flere folk som har flyttet fra Rendalen til andre norske kommuner enn motsatt. Nettoinnvandringen har bidratt positivt til befolkningsutviklingen. Nettoinnvandringen har bidratt med en årlig vekst tilsvarende omlag 0,6 prosent av folketallet i de siste årene.

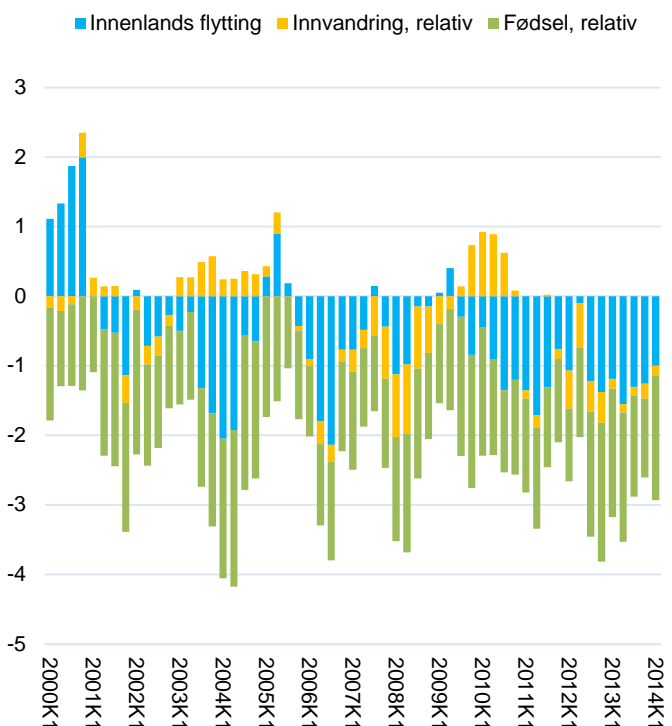
Figur 33: Årlig prosentvis endring i befolkningen i Rendalen målt hvert kvartal siden 2000. Befolkningsendringen er dekomponert i innenlands flytting, innvandring og fødselsoverskudd.

4.3 Relativ utvikling

Det er interessant å se på hvordan befolkningsutviklingen på et sted avviker fra gjennomsnittet for Norge. Det kaller vi relativ utvikling. Figuren til høyre viser hvordan de ulike komponentene i befolkningsutviklingen i Rendalen avviker fra landsgjennomsnittet.

Siden 2011 har innvandringen til Rendalen vært litt lavere enn innvandringen på landsbasis. I noen få år har innvandringen til Rendalen vært høyere enn innvandringen nasjonalt.

Mens fødselsbalansen har vært negativ i Rendalen hvert år siden 2000, har den vært positiv i Norge. Den relative forskjellen mellom fødselsbalansen i Rendalen og Norge blir derfor stor. Figur 34 viser at relativt til landsgjennomsnittet står fødselsbalansen for en stor del av befolkningsnedgangen i Rendalen.

Figur 34: Relativ vekst, dvs. forskjell mellom prosentvis vekst i Rendalen og Norge, dekomponert.

4.4 Relativ flytting

Videre i denne rapporten vil vi fokusere spesielt på nettoflyttingen til steder inkludert innvandring, fordi denne størrelsen er den viktigste indikatoren for steders samlede attraktivitet. Det er mest praktisk å se på den *relative* nettoflyttingen, der vi trekker fra Norges samlede netto innvandring. Grunnen til at vi gjør dette, er at innvandringen til Norge har vært høy i de siste årene, spesielt siden 2007. Alle kommuner kan dermed forvente noe tilflytting på grunn av generell innvandring til Norge. Ved å trekke den generelle innvandringen på landsbasis fra nettoflyttingen til kommunen, får vi frem et godt mål på flyttingen til kommunen: Innenlands flytting og innvandring *utover* den nasjonale innvandringsraten, dvs. den «forventede» tilflyttingen pga. generell innflytting til Norge.

Tabell 7: Årlig relativ flytting til kommuner i Hedmark fra 2000 til 2013. Progressivt snitt for de siste ti årene. Siste kolonnen viser trenden for de siste ti årene.

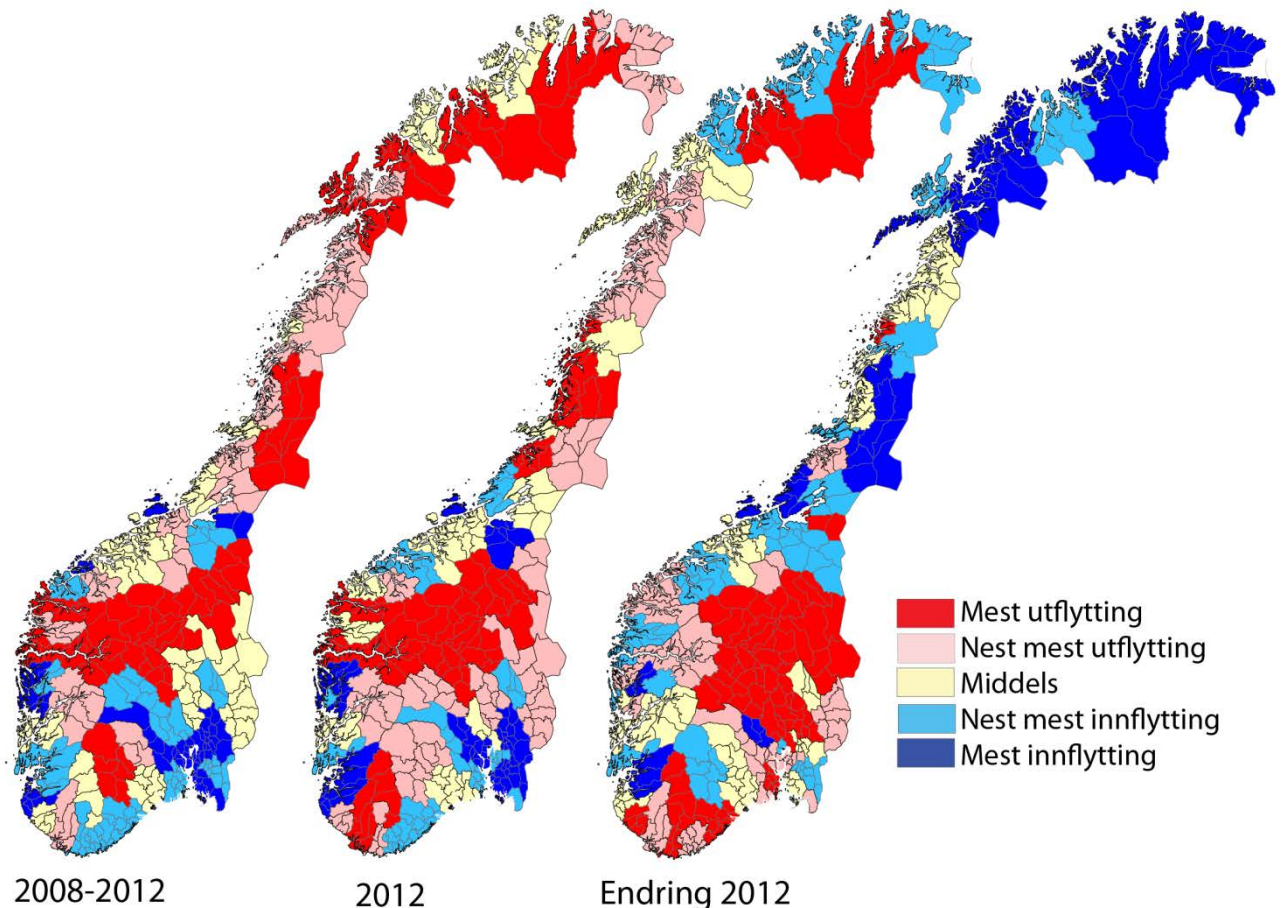
Rang	Kommune	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Prog snitt	Trend 2004-2013
82	Hamar	0,9	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,7	-0,4	0,1	-0,3	0,3	0,6	0,3	0,0	0,2	0,0
108	Stange	0,7	-0,6	0,4	0,6	0,5	0,6	-0,3	0,0	0,0	0,0	-0,5	-0,7	0,2	0,8	0,1	0,0
115	Åmot	0,6	0,1	-0,3	0,6	-0,6	-1,1	-1,5	0,5	-2,0	-0,5	0,1	0,2	0,6	0,9	0,0	0,2
117	Elverum	0,9	1,1	0,3	0,3	-0,1	0,3	0,8	0,0	0,0	-0,2	-0,2	-0,3	-0,2	0,2	0,0	0,0
147	Kongsvinger	0,1	-0,1	-0,1	0,0	-0,6	-0,6	-0,1	-0,1	-0,9	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	0,4	-0,2	0,1
151	Løten	0,5	0,5	0,1	-0,6	-0,3	0,0	-0,6	-1,1	-0,6	-0,3	0,4	0,6	-0,9	0,2	-0,2	0,1
174	Nord-Odal	0,2	-0,3	-0,2	0,6	0,2	-0,7	0,2	0,2	-0,3	0,2	-0,4	0,0	0,1	-1,3	-0,3	-0,1
182	Ringsaker	0,0	0,0	0,1	-0,5	-0,1	0,0	-0,3	-0,4	-0,3	-0,5	0,2	0,0	-0,4	-0,6	-0,3	0,0
185	Stor-Elvdal	-1,9	0,1	-1,3	-1,4	0,9	-0,7	-3,1	-0,7	0,2	-0,7	-0,3	-0,1	-1,7	1,8	-0,3	0,1
197	Åsnes	-0,4	-0,3	-0,2	-0,2	-1,4	-0,3	-1,0	-0,6	0,0	-0,1	-0,4	-0,1	-0,1	-0,6	-0,3	0,1
221	Sør-Odal	0,8	1,5	0,8	1,0	0,4	0,4	0,6	0,2	-0,7	-0,6	0,0	-0,4	-1,7	-0,1	-0,4	-0,1
229	Tynset	-0,8	-0,6	-0,3	0,4	-1,2	-0,6	-0,4	-0,2	-0,7	0,8	-1,1	0,4	-0,8	-1,0	-0,4	0,0
248	Eidskog	0,4	0,5	0,1	0,4	1,2	-0,4	-0,9	-0,1	0,1	-1,1	-0,7	-0,5	-0,4	-0,5	-0,5	-0,1
264	Grue	1,8	-1,3	0,0	-1,1	-0,4	-0,7	-1,1	-1,3	0,2	0,1	-1,0	-0,7	-0,2	-0,8	-0,6	0,0
284	Våler	-0,1	0,6	-1,1	-1,1	0,5	-0,4	-0,7	-0,2	-0,1	-0,2	-0,3	-1,4	-1,1	-0,7	-0,6	-0,1
298	Trysil	-0,2	0,4	-0,1	-0,6	-0,8	-0,5	-0,9	-1,2	-0,6	0,0	-0,3	-0,5	-1,1	-1,0	-0,7	0,0
348	Alvdal	-0,1	-1,2	0,1	0,1	0,3	-1,3	0,7	-1,5	-1,7	0,5	-0,7	-1,4	-0,4	-1,7	-0,9	-0,1
380	Rendalen	2,3	-1,5	-0,4	-1,1	-0,3	-0,5	-0,9	-1,2	-0,7	-0,1	-1,1	-0,9	-1,8	-1,4	-1,1	-0,1
386	Os	1,0	-1,3	-1,0	-0,7	-2,1	-0,9	-0,7	-1,3	-0,7	-1,4	0,2	-1,1	-1,2	-2,0	-1,1	0,0
399	Tolga	0,4	-0,2	-0,7	-1,2	-0,3	-1,2	-2,6	-1,5	-1,7	-1,6	0,4	-0,3	-0,9	-2,2	-1,2	0,0
400	Follidal	0,1	-2,7	0,5	-1,4	-0,5	0,1	-1,8	-1,9	-1,2	-0,4	-0,9	-1,6	-0,5	-1,9	-1,2	-0,1
409	Engerdal	-2,3	-1,7	-0,1	-0,2	0,1	0,3	-2,6	-0,2	-1,8	-0,1	-1,8	-1,6	-1,4	-1,6	-1,3	-0,1

Den relative flyttingen til Rendalen i 2013 var på -1,4 prosent. I løpet av 2013 var det 91 personer som flyttet til kommunen, mens det var 103 personer som flyttet fra kommunen. Nettoflyttingen var altså på -12 personer. Folketallet i Rendalen 1. januar 2013 var 1 910. Nettoflyttingen i løpet av året tilsvarte dermed -0,6 prosent av folketallet. Nettoflyttingen til landet som helhet i 2013 var på 0,8 prosent. Dersom innvandringen hadde fordelt seg likt til alle kommunene i landet (og dersom vi så bort fra innenlands flytting), kunne dermed Rendalen, så vel som alle andre kommuner i landet, forvente en positiv nettoflytting på 0,8 prosent. Det er dette vi justerer for, når vi ser på relativ flytting. Den relative flyttingen til Rendalen blir dermed $-0,6 - 0,8 = -1,4$ prosent.

I snitt i den siste tiårsperioden har den relative flyttingen til Rendalen vært på -1,1 prosent. Dette rangerer Rendalen som nummer 380 blant landets 428 kommuner, dvs. et godt stykke under medianverdien. Den relative flyttingen i Rendalen har vært negativ siden 2001. Trenden er også negativ.

4.5 Nasjonale trender

Det er ofte hensiktsmessig å se på utviklingen regionvis, når vi skal se etter regionale mønstre i utviklingen i Norge. I kartene under har vi illustrert den regionale utviklingen i nettoflyttingen, inkludert netto innvandring.

Figur 35: Variasjoner mellom regionene med hensyn til nettoflytting, første i den siste femårsperioden, dernest i 2012, og til slutt differansen mellom nettoflyttingen i 2012 og de fem foregående årene.

Regionene rundt de største byene har hatt høy netto innflytting i en årrekke. Det gjelder også i den siste femårsperioden og i 2012. I 2012 ser vi at også regioner helt i nord har fått over middels netto innflytting, og det er et nytt trekk.

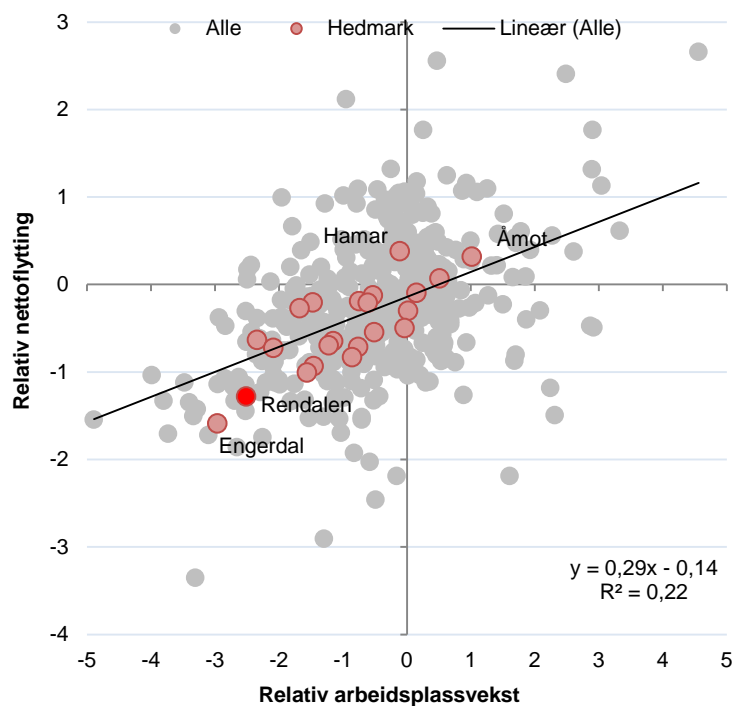
Når vi ser på forskjellen mellom flyttemønstrene i 2012 trer det fram et ganske tydelig mønster. Nesten alle regionene nord for Dovre har fått en klart bedre nettoflytting enn tidligere, mens store deler av Østlandet og Agder har svakere netto innflytting enn tidligere. Mange regioner på Vestlandet er også i framgang, og har fått et løft i nettoflyttingen.

Det er nok for tidlig å utrope at distriktene har slått tilbake, ettersom vi kan se at regionene rundt Oslofjorden har en sterk nettoflytting i forhold til de andre regionene også i 2012, men retningen er ganske tydelig. Østlandet og Agder er på retur når det gjelder å vinne innflytterkonkurransen.

Rendalen har vært preget av sterk utflytting både i perioden 2008-2012 og i 2012. Det har ikke vært noen positiv endring i flyttetallet for Rendalen sin del.

5. Sammenhengen mellom flytting og arbeidsplassvekst

Flytting og arbeidsplassvekst er de dominerende størrelsene for å beskrive regional utvikling. Det er åpenbart en sterk positiv sammenheng mellom et steds nettoflytting og den samlede arbeidsplassveksten. Steder med sterk vekst i antall arbeidsplasser vil trekke til seg innflyttere, og da vil den sterke arbeidsplassveksten være en årsak til innflyttingen. Andre steder kan ha sterk innflytting uten arbeidsplassvekst i en periode, og da vil denne innflyttingen føre til arbeidsplassvekst i senere perioder. Flytting og arbeidsplassvekst vil dermed påvirke hverandre gjensidig.

Figur 36: Kommunene i Norge i perioden 2010-2012 etter relativ nettoflytting og relativ arbeidsplassvekst.

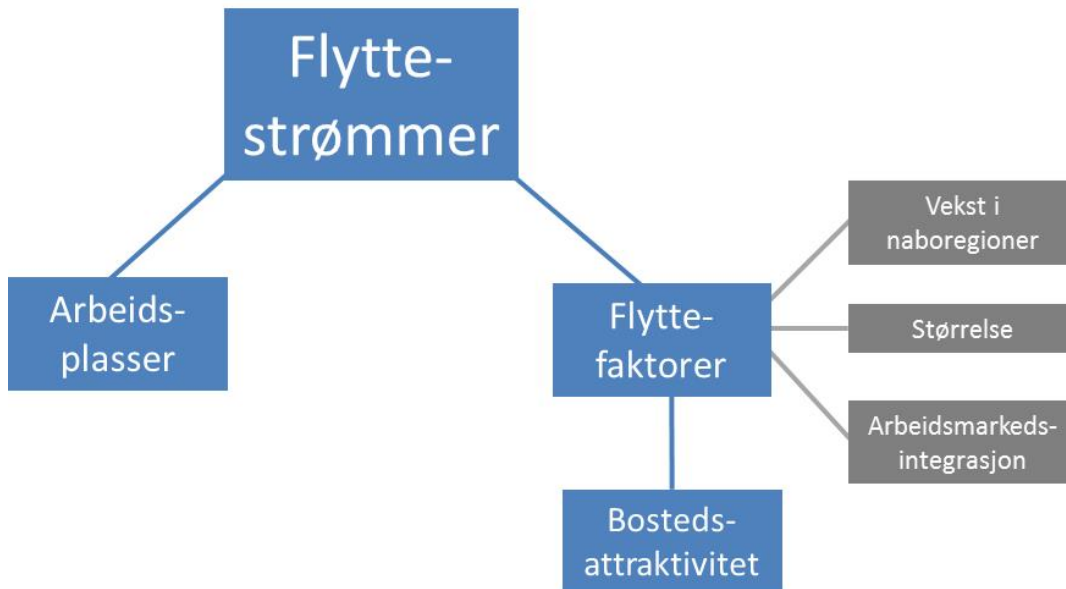
Figuren viser hvordan sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst har vært i kommunene i Norge i perioden 2010 til og med 2012. Streken viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene, og representerer forventet nettoflytting, gitt nivået på arbeidsplassveksten. Sammenhengen er positiv, men mange kommuner har en nettoflytting som avviker ganske sterkt fra forventningsverdien.

Mange kommuner i Hedmark har hatt en arbeidsplassvekst som er lavere enn landsgjennomsnittet. Dette gjelder også Rendalen. De fleste kommunene i Hedmark ligger tett opp til forventningslinjen. Det vil si at den relative nettoflyttingen er som forventet, gitt den relative arbeidsplassveksten. I Hedmark er det bare Engerdal som har hatt en svakere arbeidsplassvekst enn Rendalen i den siste treårsperioden.

Nettoflyttingen til Rendalen har vært noe lavere enn arbeidsplassveksten skulle tilsi.

5.1 Hva styrer flyttestrømmene?

Som vi så på forrige side, påvirker arbeidsplassveksten på et sted nettoflyttingen på en positiv måte. Men vi så også at noen steder har mye bedre flyttebalanse enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre har mye dårligere flyttebalanse. Det er dermed faktorer ved siden av arbeidsplassveksten på et sted som har stor betydning for flyttebalansen. Det er svært interessant å få avdekket hva de andre flyttefaktorene består i.

Figur 37: Faktorer som styrer flyttestrømmene.

I figuren over har vi definert tre strukturelle forhold som har en signifikant og positiv betydning for flyttebalansen til et sted, når effekten av arbeidsplassveksten er tatt hensyn til.

Det ene er stedets *befolkningsstørrelse*, som betyr at steder med en stor befolkning har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav befolkning. Det er et uttrykk for at steder med en høy konsentrasjon av folk virker tiltrekkende.

Derne ser vi at steder med høy *arbeidsmarkedsintegrasjon* har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav. Det betyr at steder som ligger innenfor et større arbeidsmarked, og dermed har gode pendlingsmuligheter for befolkningen, får en gevinst i form av høyere netto innflytting. Arbeidsmarkedsintegrasjonen regnes ut ved å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte på stedet som pendler ut med den prosentvise andelen av arbeidsplassene på stedet som det pendles inn til.

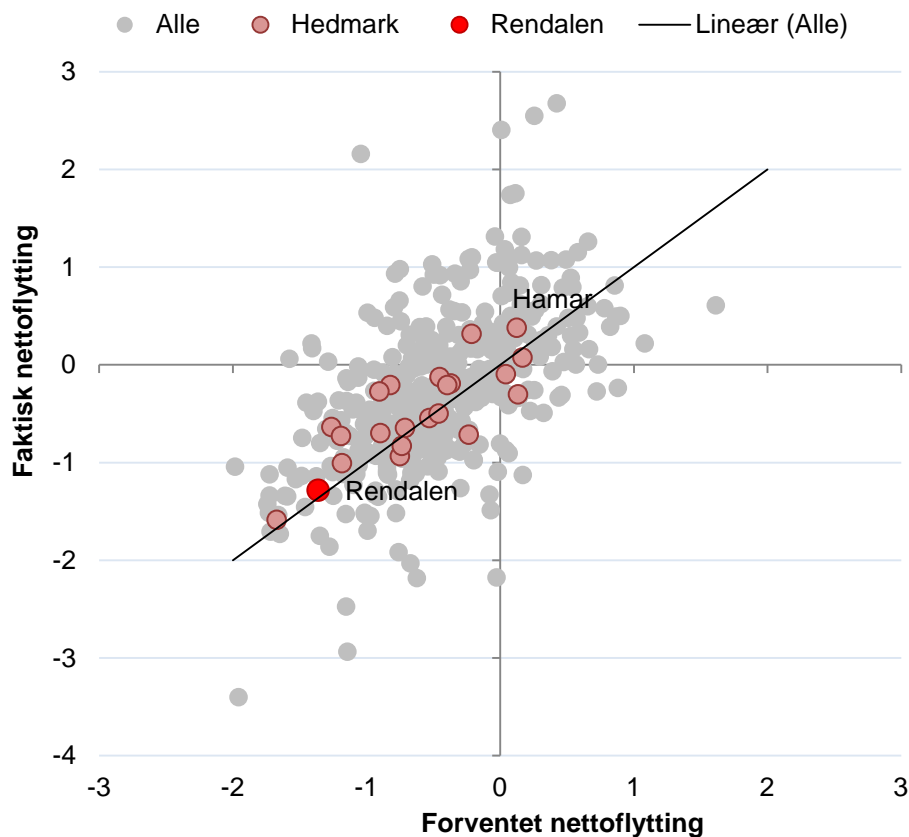
Den tredje strukturelle faktoren, *nabovækst*, er vekst i antall arbeidsplasser på omkringliggende steder som ligger innenfor pendlingsavstand. Dersom det er arbeidsplassvekst i nabokommunene, vil dette føre til høyere netto innflytting.

Telemarksforskning har analysert hvordan disse faktorene påvirker nettoflyttingen i kommunene i Norge i en regresjonsanalyse med input av data fra 2001 til og med 2012. Når vi kjenner disse sammenhengene, kan vi analysere hvordan disse faktorene hver for seg og til sammen har påvirket nettoflyttingen i en bestemt kommune. Et steds *bostedsattraktivitet* blir målt som en restfaktor; avviket mellom den faktiske nettoflyttingen og den forventede nettoflyttingen når vi tar hensyn til stedets arbeidsplassvekst, arbeidsplassveksten i nabokommuner, befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon. Steder som har bedre nettoflytting enn forventet vil da bli karakterisert som attraktive som bosted. Slike steder har egenskaper som fører til høyere nettoflytting enn hva som er «statistisk normalt».

5.2 Bostedsattraktivitet

Vi har så langt i dette kapitlet vist at nettoflyttingen til en kommune eller region påvirkes positivt av arbeidsplassveksten på stedet. Det er en velkjent og nesten selvfølgelig sammenheng. Derneft har vi vist at nettoflyttingen også påvirkes positivt av arbeidsplassvekst i nabokommuner eller naboregioner, at størrelsen på folketallet påvirker nettoflyttingen positivt og at også arbeidsmarkedsintegrasjonen målt med brutto inn- og utpendling påvirker nettoflyttingen i positiv retning. Dermed er det fire kjennetegn ved kommuner og regioner som har en påviselig statistisk positiv sammenheng med nettoflyttingen.

Vi kan da regne ut hvor stor nettoflytting en kommune er forventet å få, gitt disse fire størrelsene. I figuren under er forventet nettoflytting regnet ut for alle kommunene i landet, og sammenholdt med den faktiske nettoflyttingen

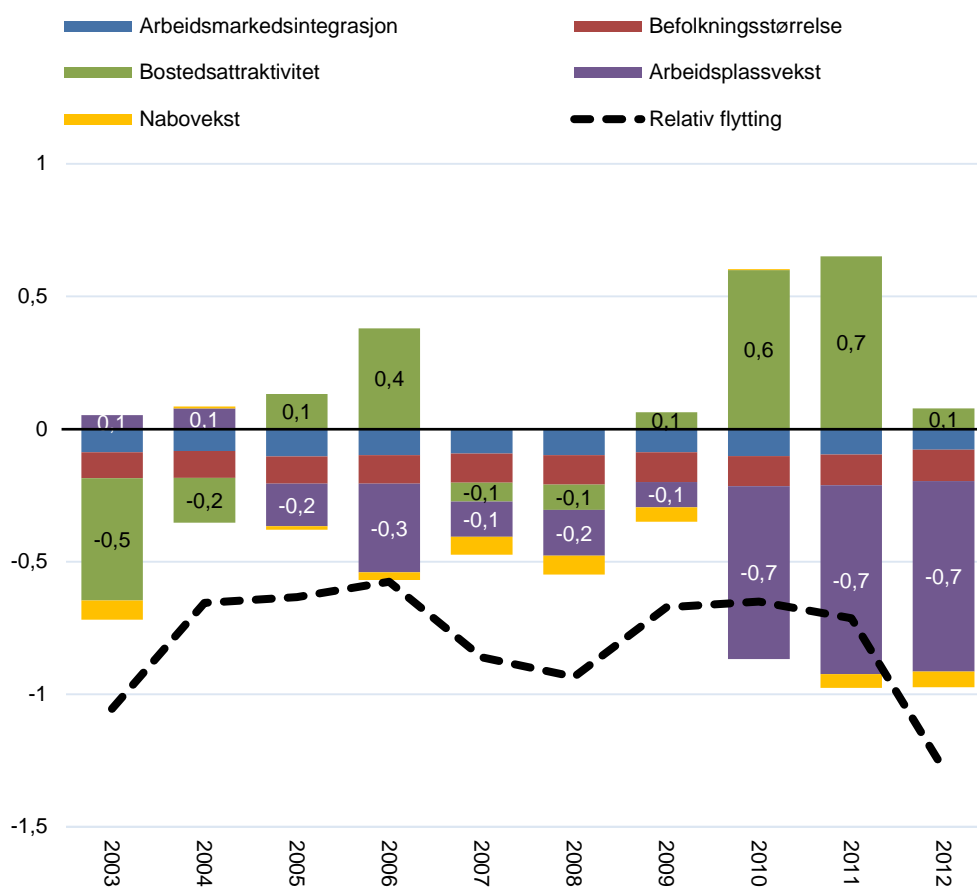
Figur 38: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold i perioden 2010-2012.

Det er stor spredning rundt forventningslinjen, men de fleste kommunene i Hedmark ligger tett opp til forventningslinjen. Det betyr at nettoflyttingen stort sett er som forventet, gitt arbeidsplassveksten og de strukturelle flyttefaktorene.

Mange kommuner i Hedmark har en forventet nettoflytting som er under landsgjennomsnittet (de ligger til venstre for den vertikale akse). Det betyr at mange kommuner i Hedmark har strukturelle forhold og arbeidsplassutvikling som tilsier lav tilflytting.

Da vi så på sammenhengen mellom arbeidsplassveksten og nettoflyttingen, kom Rendalen dårligere ut enn «forventet». Når vi derimot justerer for de strukturelle flyttefaktorene, arbeidsmarkedsintegrasjon, nabovekst og befolkningsstørrelse, er nettoflyttingen til Rendalen akkurat som forventet. Det betyr at Rendalen har hatt nøytral bostedsattraktivitet i den siste treårsperioden.

Det statistiske målet for bostedsattraktivitet vil variere en del fra år til år, spesielt for de små kommunene, f.eks. en kommune som Rendalen. En ukjent andel av denne variasjonen er nok et utslag av rene tilfeldigheter. Det er derfor best å se på utviklingen av bostedsattraktiviteten over tid.

Figur 39: Effekten av arbeidsplasser og strukturelle forhold for nettoflyttingen i Rendalen, samt restleddet «attraktivitet». 3 års glidende gjennomsnitt. Arbeidsplassvekst og nettoflytting er relative til landsgjennomsnittet.

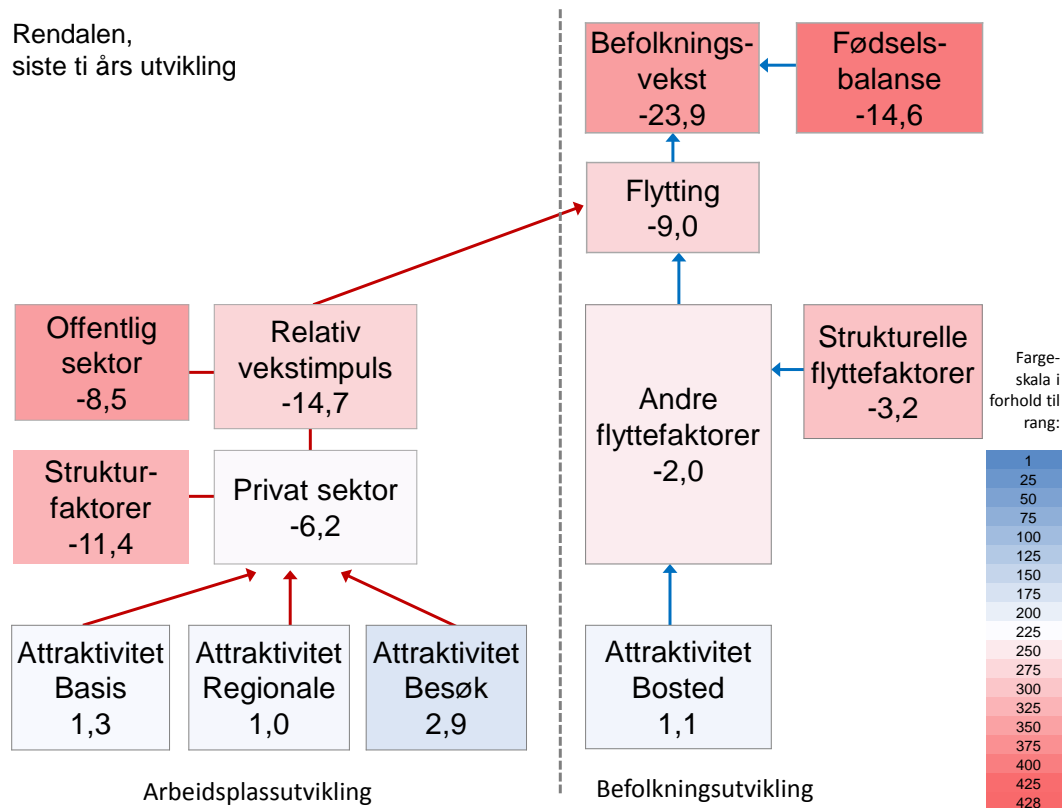
I figuren over er den relative flyttingen dekomponert i arbeidsplassvekst, arbeidsmarkedsintegrasjon, bostedsattraktivitet, befolkningsstørrelse og nabovekst. Flytting som ikke forklares av disse faktorene kaller vi bostedsattraktivitet. Det er «uforklart» flytting. Det kan skyldes egenskaper ved stedet som vi ennå ikke har klart å finne noen forklaring til.

Den stiplede sorte linjen viser den relative flyttingen. Den relative flyttingen har vært negativ i hele perioden. Det så vi også i kapittelet om relativ flytting. Arbeidsplassutviklingen har hatt en negativ effekt på den relative flyttingen til Rendalen siden 2005. I de tre siste årene har arbeidsplassveksten hatt en særdeles negativ effekt på den relative flyttingen. De strukturelle flyttfaktorene har hatt en svak, men negativ effekt på den relative flyttingen siden 2003.

De grønne stolpene viser restleddet, det som vi definerer som bostedsattraktivitet. I figuren på forrige side så vi at bostedsattraktiviteten hadde vært tilnærmet nøytral i perioden 2010-2012. I de to foregående treårsperiodene var bostedsattraktiviteten positiv og bidro ganske sterkt til den relative flyttingen.

5.3 Oppsummering attraktivitet

I figuren under har vi oppsummert alt som vi har presentert så langt i denne rapporten.

Figur 40: Oppsummering av utviklingen i Rendalen de siste ti årene. Tallene til venstre er alle prosent av samlet sysselsetting og samtidig normalisert mot utviklingen i hele landet. Tallene øverst og til høyre er i prosent av befolkningen, og også normalisert mot utviklingen i Norge.

Forskjellen mellom arbeidsplassveksten i Norge og arbeidsplassnedgangen i Rendalen er ganske stor. Differansen er på 14,7 prosentpoeng. Utviklingen i offentlig sektor har bidratt negativt, men det er utviklingen i privat sektor vi fokuserer mest på i regional utvikling. De strukturelle forholdene for arbeidsplassvekst i privat sektor er dårlige. Det skyldes bl.a. at andelen arbeidsplasser i landbruket er stor i forhold til andelen på landsbasis. Landbruket har hatt nedgang på landsbasis, og dermed kan man forvente en viss nedgang også i Rendalen. Lav befolkningsvekst har påvirket arbeidsplassutviklingen i besøksnæringene negativt. Dårlige strukturelle faktorer til tross, utviklingen har vært bedre enn forventet både i basisnæringene, de regionale næringene og i besøksnæringene.

Differansen mellom befolkningsutviklingen i Rendalen og veksten på landsbasis har vært på 23,9 prosentpoeng. En stor del av befolkningsnedgangen skyldes en relativt svak fødselsbalanse. I regional utvikling er vi derimot mer opptatt av den relative flyttingen, siden det er den kommuner selv kan forsøke å påvirke. Forskjellen mellom nettoflyttingen i Rendalen og nettoflyttingen på landsbasis er på -9 prosentpoeng i Rendalens disfavør.

De strukturelle flyttefaktorene har hatt en negativ effekt på nettoflyttingen til Rendalen. Etter å ha justert for dette, er flyttingen bedre enn både arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene skulle tilsi. Rendalen har hatt positiv bostedsattraktivitet de siste ti årene.

6. NæringsNM

NHOs NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse⁹.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren ”næringslivets størrelse” er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene, nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

6.1 Nyetableringer

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året.

Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I denne perioden økte også antall foretak raskere enn veksten i økonomien. Det kan være flere årsaker til det. Kanskje ble det flere foretak som ble registrert, som tidligere var uregistrert? Kanskje ble det vanligere å splitte opp virksomheter i drifts- og eierselskap? En tredje årsak kan være at det kreves et registrert foretak å opprette et domene på internett. Det kan synes som om etableringsfrekvensen og veksten i antall foretak nå er på et mer normalt nivå, og at økningen de siste to årene reflekterer at veksten i næringslivet er på vei opp.

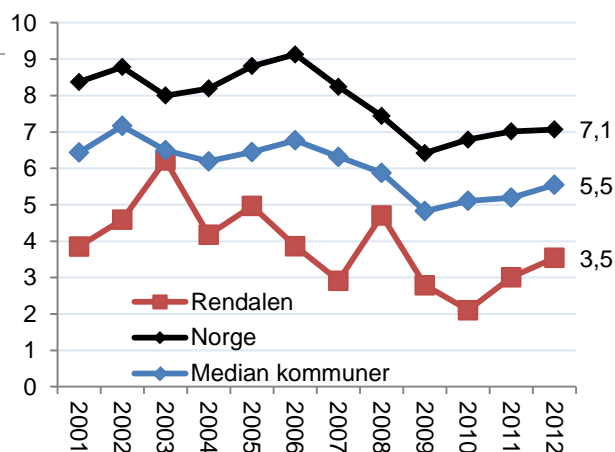
Etableringsfrekvensen i Rendalen har siden 2001 vært lavere enn landsgjennomsnittet. Med unntak av år 2003, har den også vært lavere enn medianen.

6.1.1 Etableringsindeksen for kommuner

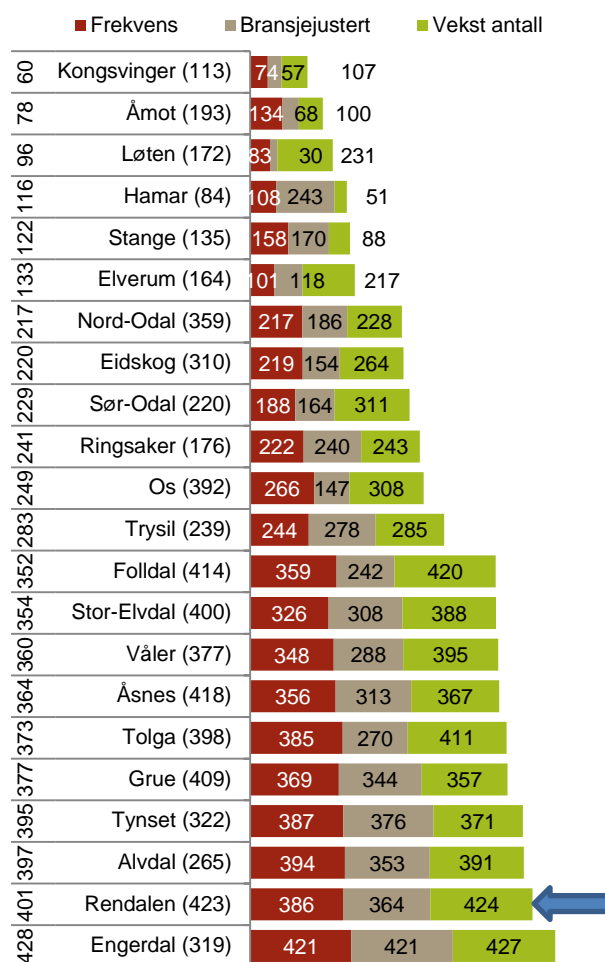
Etableringsindeksen har tre indikatorer for nyetablering: Etableringsfrekvensen, den bransjejusterte etableringsfrekvensen og vekst i antall foretak. Den bransjejusterte etableringsfrekvensen tar hensyn til bransjestrukturen, og måler etableringsfrekvensen bransje for bransje. Vekst i antall foretak er etableringsfrekvens fratrukket andel nedlagte foretak. Til sammen gir etableringsindeksen et godt bilde på etableringsaktiviteten i regionene. I figur 42 ser vi hvilken rangering Rendalen har for de tre etableringsindikatorerne, og for etableringsindeksen samlet.

Rendalen ble nummer 401 av 428 kommuner på etableringsindeksen i 2012. Dette er en forbedring fra gjennomsnittsplasseringen de siste ti årene, som var 423. Rendalen rangerer lavt med hensyn til vekst i antall foretak, og litt bedre på indikatoren for den bransjejusterte etableringsfrekvensen.

Rendalen rangerte nest nederst blant kommunene i Hedmark i 2012.

Figur 41: Etableringsfrekvensen i Rendalen og medianen av kommunene i Norge i perioden 2001-2012.

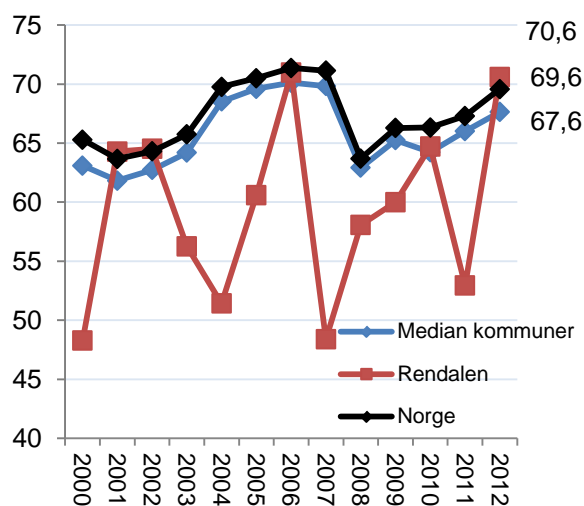
Figur 42: Etableringsindeksen for kommunene i Hedmark, med rangeringsnummer for hver av indikatorerne. Rangering for etableringsindeksen er vist helt til venstre. I parentes er rangeringen for etableringsindeksen siste ti år.

6.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, men har vært stigende i de tre siste årene. I 2012 hadde 69,6 prosent av alle regnskapspliktige foretak et positivt resultat før skatt.

Andelen lønnsomme foretak i Rendalen har variert en del fra år til år. Det skyldes nok at Rendalen som en liten kommune med få bedrifter. Da blir det store svingninger når det skjer noen endringer. I 2012 var andelen lønnsomme foretak i Rendalen 70,6 prosent. Det er bedre enn andelen for Norge og andelen til mediankommunen. Andelen lønnsomme foretak i Rendalen har variert mellom 48 og 71 prosent i perioden fra 2000 til 2012.

Figur 43: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Rendalen sammenliknet med medianen av kommunene i Norge i perioden 2000-2012.

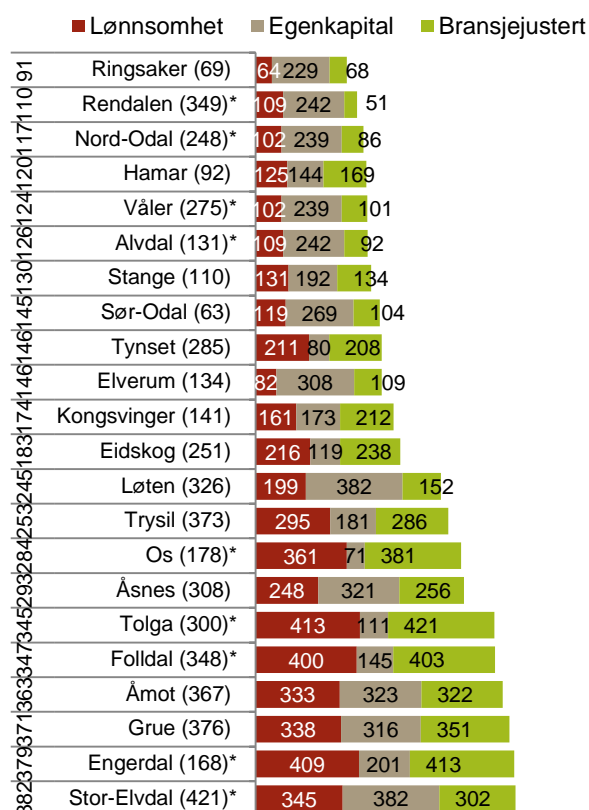
6.2.1 Lønnsomhetsindeksen for kommuner

I figur 44 ser vi hvordan kommunene gjør det på lønnsomhetsindeksen i 2012. Lønnsomhetsindeksen er sammensatt av tre indikatorer: Andel foretak med positivt resultat, den bransjusterte andelen, og andelen av foretak med positiv egenkapital.

Rendalen er rangert som nummer to blant kommunene i Hedmark på lønnsomhetsindeksen for 2012.

På landsbasis rangerer Rendalen som nummer 110. Det er en sterk forbedring fra snittplasseringen de siste ti årene som har vært 349. Rendalen er markert med en «*». Det er fordi kommunen er liten. Da vil små endringer gi uforholdsmessig store svingninger i forhold til små endringer i større kommuner.

Rendalen rangerte høyt på indikatoren for andel foretak med positivt bransjustert resultat. Rendalen rangerte lavt på indikatoren for andel foretak med positiv egenkapital.

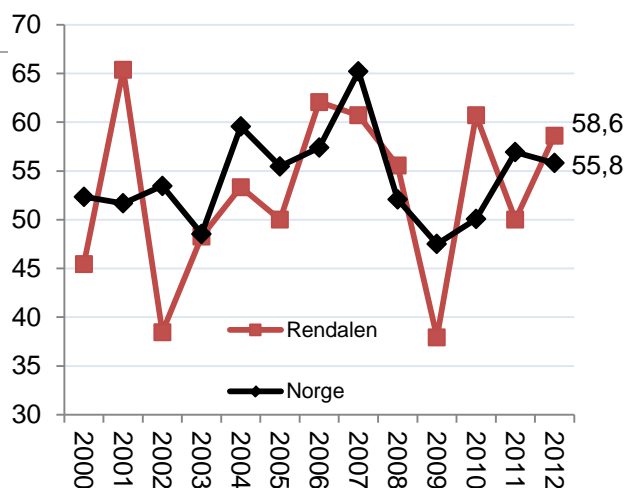

Figur 44: Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Hedmark. Rangering blant landets 428 kommuner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre lønnsomhetsindikatorerne vises i figuren. Små kommuner er markert med *.

6.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette har andel vekstforetak tatt seg opp, men uten å ha kommet seg opp til nivåene i 2006 og 2007. I 2012 hadde 55,8 prosent av alle foretakene i Norge omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

Andel vekstforetak i Rendalen har vekslet veldig. Andelen var lavest i 2002 og 2009. Da var andelen på 38 prosent. Andelen var høyest i 2001. Da var andelen 65 prosent. I 2012 hadde 58,6 prosent av foretakene i Rendalen en omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Det er en forbedring fra året før.

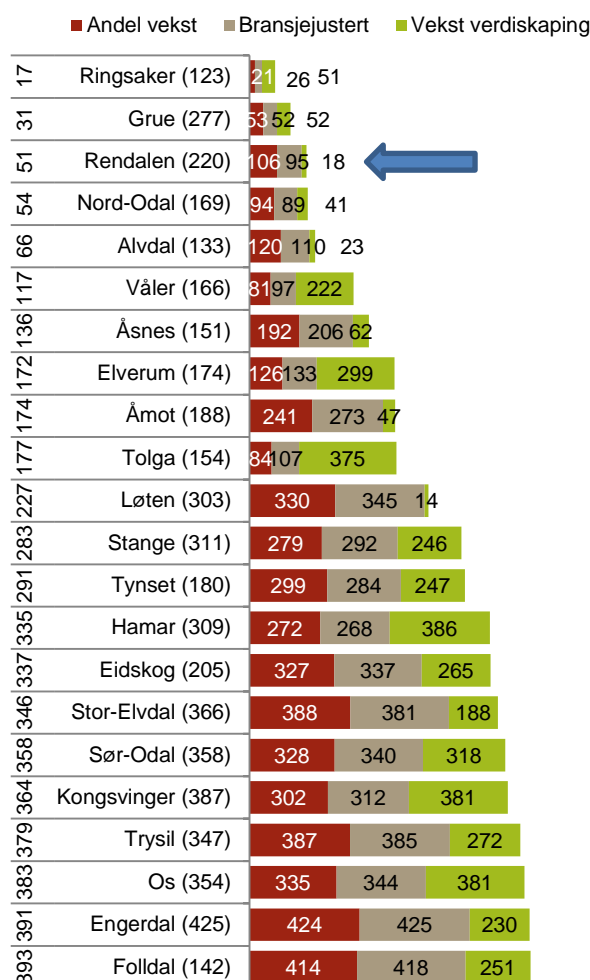
Figur 45: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Rendalen og i Norge i perioden 2000-2012.

6.3.1 Vekstindeksen for kommuner

Vi måler veksten i næringslivet i kommunene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Den andre indikatoren er andel vekstforetak, justert for bransjestrukturen i kommunene. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskapingen. Den endelige vekstindeksen er basert på kommunenes rangering med hensyn til de tre vekstindikatorerne.

Rendalen ble rangert som nummer 51 blant de 428 kommunene i 2014. Dette er en kraftig forbedring fra snittplasseringen de siste ti årene, som har vært 220. Andelen foretak med vekst i verdiskapingen er høy i Rendalen. Rendalen rangerte som nummer 18, dvs. nesten øverst blant landets 428 kommuner i 2012. Rendalen rangerer som nummer 106 på indikatoren for andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

Rendalen rangerer høyt på vekstindeksen blant kommunene i Hedmark i 2012.

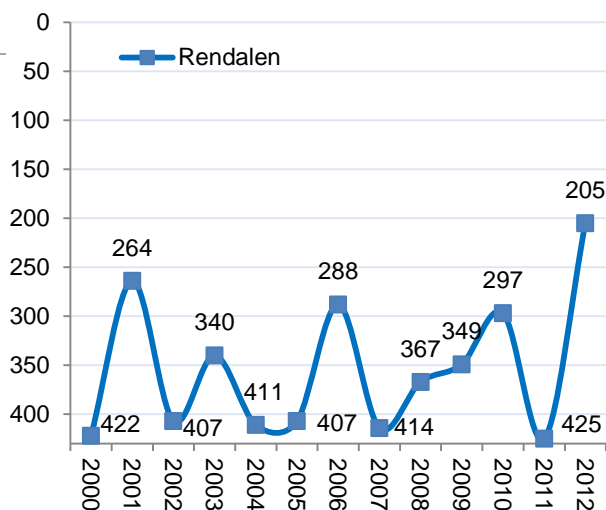

Figur 46: Vekstindeksen for kommunene i Hedmark. Rangering blant landets 428 kommuner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre vekstindikatorerne vises i figuren.

6.4 NæringsNM for kommuner

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med ti indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en region. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste ni årene.

Figur 47 viser plasseringen til Rendalen i årene 2000-2012. Rendalen hadde sin beste plassering i 2012. Da kom Rendalen på 205. plass. I alle år har Rendalen fått en plassering i NæringsNM som ligger under middelverdien. Rendalen hadde sin dårligste plassering i 2011. Da kom kommunen på 425. plass. Endringen i plassering fra 2011 til 2012 har vært meget god.

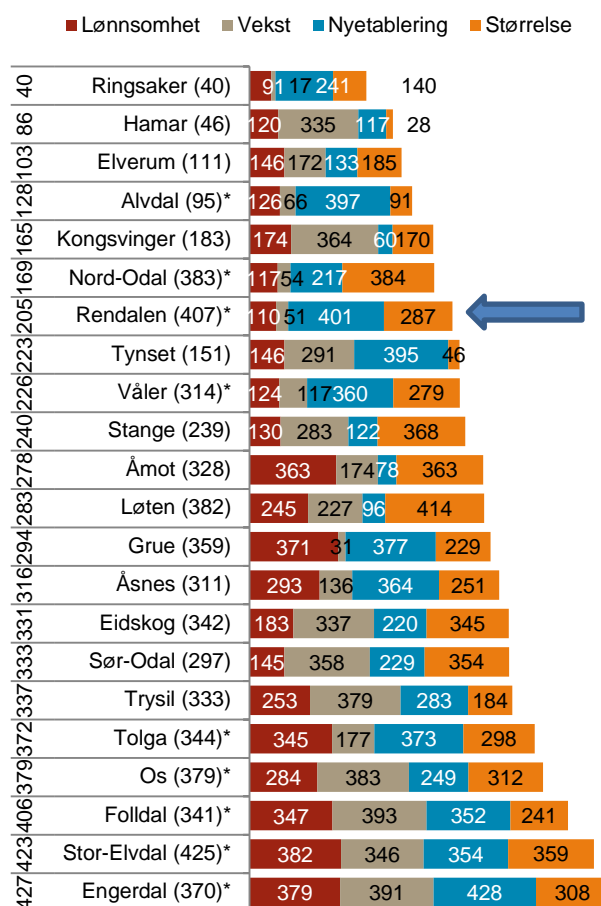
Figur 47: Rangeringen til Rendalen i NæringsNM i perioden 2000-2012.

6.4.1 Kommunene i Hedmark

Kommunene i Hedmark gjør det generelt svakt i NæringsNM, og det er mange kommuner som er rangert under middels.

Rendalens 205. plass i 2012 er høyere enn snittplasseringen for de siste ti årene, som er 407. Rendalen rangerer forholdsvis høyt på vekstindeksen. Rendalen kommer lavt ut på etableringsindeksen.

Ringsaker, Hamar og Elverum gjort det best i NæringsNM i Hedmark i 2012, mens Stor-Elvdal og Engerdal kom nederst i Hedmark og nesten helt nederst nasjonalt.

Figur 48: NæringsNM for kommunene i Hedmark. Rangering blant landets 428 kommuner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises i figuren. Kommuner indikert med * er små kommuner.

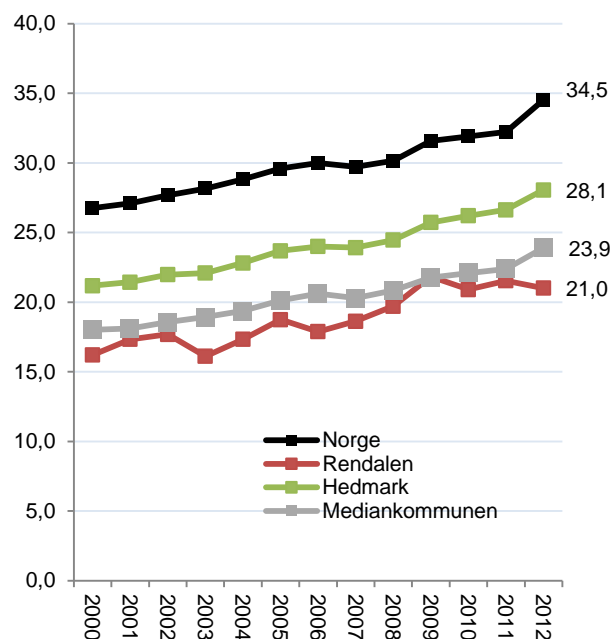
7. Utdanning

Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Telemarksforskning har fått tilgang til data om utdanningsnivå for alle sysselsatte fordelt på arbeids- og bokommune, og etter sektor og næring. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkningen. Deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

7.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom fylkene. Oslo har klart høyest utdanningsnivå i sin befolkning. 50,9 prosent av den sysselsatte befolkningen i Oslo har høyere utdanning, dvs. minst tre år på universitet eller høyskole. Da regner vi ut andelen blant den delen av befolkningen som er registrert som sysselsatt. Hedmark har nest lavest utdanningsnivå i befolkningen av alle fylkene. Bare Oppland har lavere utdanningsnivå.

I 2012 hadde 21 prosent av den sysselsatte befolkningen i Rendalen høyere utdanning. Andelen har, som i resten av landet, steget siden 2000. I 2000 hadde 16 prosent av den sysselsatte befolkningen i Rendalen høyere utdanning.

Figur 49: Andel av den sysselsatte befolkningen etter bosted, med ulik grad av utdanning.

7.1.1 Utdanningsnivå i arbeidslivet

På forrige side så vi hvordan utdanningsnivået har utviklet seg blant den sysselsatte befolkningen i Rendalen. Vi kan også måle andelen med høyere utdanning blant de som arbeider i Rendalen, og får da et mål for hvor kompetanseintensivt arbeidsplassene er i sum.

I 2012 hadde 21,6 prosent av de som jobbet i Rendalen høyere utdanning. Andelen er omtrent like høy som andelen i befolkningen. Hedmark har ganske stor spredning når det gjelder utdanningsnivå. Andelen i Hamar er 35,6 prosent, mens den er på 16,6 prosent i Eidskog.

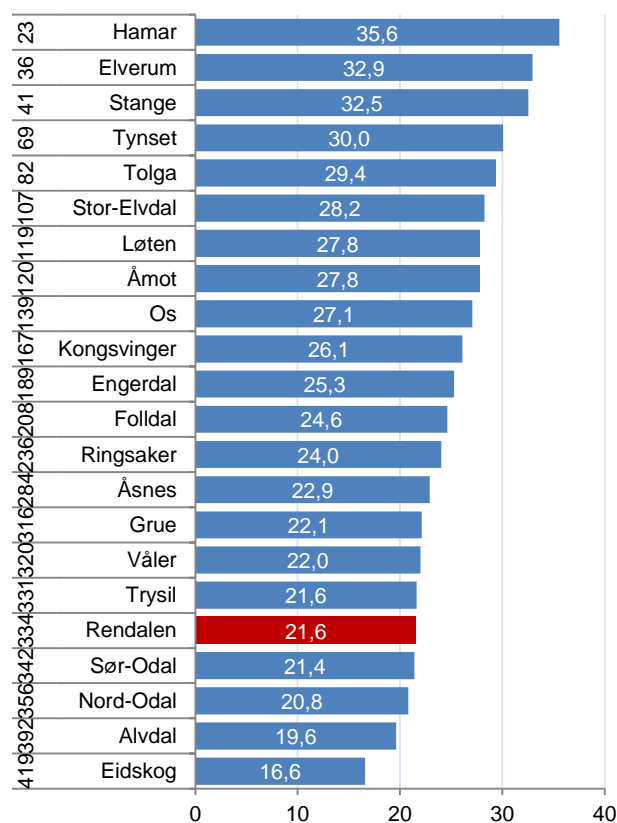
7.1.2 Utdanningsnivå blant pendlere

Det kan være interessant å se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av kommunene, og differansen mellom disse. Noen kommuner har mye høyere utdanningsnivå for de som pendler ut enn de som pendler inn. Det kan naturligvis komme av at kommunen ligger inntil en annen kommune med et svært kompetanseintensivt arbeidsliv, som f.eks. Oslo.

Fra kapittelet om pendling så vi at det var 96 personer som pendlet inn til, og 312 personer som pendlet ut av Rendalen i 2012. Av de 96 personene som pendlet inn til Rendalen i 2012, hadde 36,5 prosent høyere utdanning. Av de 312 personene som pendlet ut av Rendalen i 2012, hadde 24,4 prosent høyere utdanning. Andelen høyt utdannede er større blant de som pendler inn enn de som pendler ut. Kanskje er Rendalen et mer populært arbeidssted blant de med høyere utdanning, enn bosted? Man skal imidlertid være forsiktig med å tolke for mye av disse tallene, spesielt for en liten kommune som Rendalen.

I 2012 var det registrert 645 personer som både hadde sitt bosted og sitt arbeidssted i Rendalen. Av disse hadde 19,4 prosent høyere utdanning. Andelen høyt utdannede blant de som jobber i samme kommune er lavere enn andelen både blant de som pendler inn og de som pendler ut.

Hamar, Tolga og Alvdal har en betydelig høyere andel høyt utdannede blant de som pendler ut versus de som pendler inn. For Stor-Elvdal, Åmot, Løten og Engerdal er det motsatt.

Figur 50: Andel med høyere utdanning av sysselsatte, etter arbeidssted 2012.

Tabell 8: Andel % med høyere utdanning hos pendlere, 2012.

Rang	Kommune	Samme kommune	Pendler ut	Pendler inn	Differanse
19	Hamar	38,4	43,3	33,0	10,4
37	Tolga	28,6	39,5	31,6	7,9
52	Alvdal	17,2	34,4	27,5	6,9
124	Grue	21,2	26,2	24,4	1,8
129	Elverum	32,4	36,3	34,7	1,6
140	Eidskog	15,8	20,9	20,1	0,8
152	Trysil	20,9	28,2	28,3	-0,2
156	Ringsaker	21,0	30,8	31,0	-0,3
169	Kongsvinger	26,0	25,4	26,3	-0,8
174	Tynset	27,7	34,4	35,6	-1,3
221	Våler	18,2	25,6	29,2	-3,6
236	Sør-Odal	19,0	21,6	25,9	-4,3
283	Åsnes	20,3	23,8	30,6	-6,7
296	Nord-Odal	18,8	20,3	27,7	-7,4
304	Folldal	23,3	33,3	41,7	-8,3
309	Stange	26,6	32,9	41,5	-8,7
327	Os	23,1	34,0	43,8	-9,9
351	Rendalen	19,4	24,4	36,5	-12,1
362	Stor-Elvdal	26,4	24,5	37,6	-13,2
368	Åmot	25,7	24,6	38,4	-13,8
371	Løten	21,5	24,9	39,1	-14,2
418	Engerdal	22,6	18,8	43,1	-24,3

7.1.3 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene. Over 70 prosent av de som arbeider i fylkeskommunene har høyere utdanning, mens 64,4 prosent av de statsansatte har minst 3-årig utdanning.

Blant kommuneansatte er også utdanningsnivået høyere enn gjennomsnittet. Her har 46,1 prosent av arbeidstakerne høyere utdanning.

Næringslivet har mye lavere andel utdannede enn i offentlig sektor. 26,1 prosent av de som jobber i næringslivet har høyere utdanning.

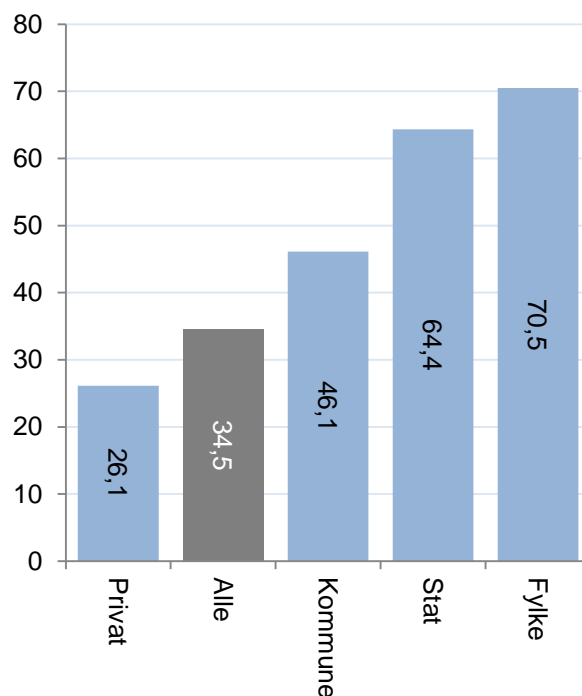
Sektorsammensetningen har naturligvis stor betydning for den regionale variasjonen i utdanningsnivået. Steder hvor en stor andel av sysselsettingen er i offentlig sektor vil naturlig få et høyere utdanningsnivå i arbeidslivet, og sannsynligvis også i befolkningen.

7.1.4 Utdanningsnivå næringslivet

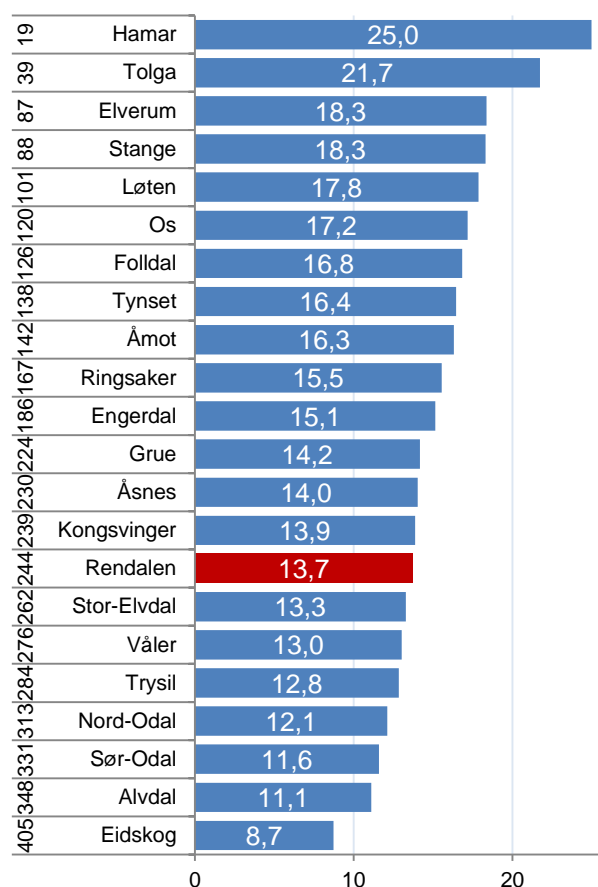
I resten av kapittelet skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet er vist i figur 52. I Hedmark har Hamar det klart høyeste utdanningsnivå i sitt næringsliv. 25,0 prosent av de som arbeider i næringslivet i Hamar har høyere utdanning. Vi ser av rangeringsnummeret at det er 19. høyest i landet.

13,7 prosent av de som jobbet i det private næringslivet i Rendalen i 2012 hadde høyere utdanning. Andelen er rangert som nummer 244 blant de 428 kommunene i landet, altså noe under middelterdien. Utdanningsnivået i næringslivet i Rendalen er også rangert litt under middels i Hedmark, men vi ser at mange kommuner har et forholdsvis likt nivå som Rendalen.

Det er faktisk bare 14 kommuner i hele landet som har et utdanningsnivå i næringslivet som er høyere enn utdanningsnivået for næringslivet på landsbasis. Det er fordi de store byene drar opp snittet på landsbasis. Ingen kommuner i Hedmark, ikke en gang Hamar, har et utdanningsnivå i næringslivet som er høyere enn landsgjennomsnittet.

Figur 51: Andel med høyere utdanning etter sektor, 2012.

Figur 52: Andel med høyere utdanning i næringslivet, etter arbeidssted i 2012.

7.2 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er stor forskjell på utdanningsnivået mellom de ulike bransjene. Vi kan derfor gjøre en bransjustering på samme måte som vi har gjort tidligere i denne rapporten, og få fram om regionene har mer eller mindre høyt utdanningsnivå, gitt den bransjestrukturen de har. Resultatene er vist i tabellen til høyre. I tabellen har vi først vist *relativ andel* med høy utdanning, der vi har sett på differansen mellom andel med høy utdanning i næringslivet i kommunen og den tilsvarende andelen på landsbasis. Deretter har vi regnet ut *bransjeeffekten*, dvs. hvor mye av dette avviket som kan forklares av bransjestrukturen, og til slutt en *bransjustert utdanningsandel*. Den bransjusterte andelen sier noe om hvor kompetanseintensivt næringslivet er, etter at vi har justert for bransjeeffekten.

Da ser vi at det bare er noen få kommuner som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået i næringslivet skal ligge høyere enn gjennomsnittet for Norge. I Hedmark er det ingen kommuner hvor bransjeeffekten er positiv. På landsbasis er det bare 24.

Når vi justerer for bransjestrukturen, ser vi at rangeringen med hensyn til utdanningsnivå blir litt annerledes enn når vi bare ser på andelen uten å ta hensyn til bransjestrukturen. Etter bransjustering er det fremdeles bare noen få kommuner, til sammen 22 på landsbasis, som har et bransjustert utdanningsnivå over null. Mediankommunen har en bransjustert andel med høyere utdanning i næringslivet som er 5,2 prosentpoeng under landsgjennomsnittet.

På forrige side så vi at utdanningsnivået i næringslivet i Rendalen var på 13,7 prosent i 2012. Dette er 12,4 (i tabellen 12,5) prosentpoeng lavere enn nivået nasjonalt, som vi på forrige side så at var på 26,1 prosent. Bransjestrukturen forklarer omtrent halvparten av denne forskjellen. Den bransjusterte utdanningsandelen er lav og rangerer som nummer 279 på landsbasis og nesten nederst i Hedmark.

Tabell 9: Relativ andel med høyere utdanning i næringslivet, bransjeeffekten, og bransjustert andel med høyere utdanning.

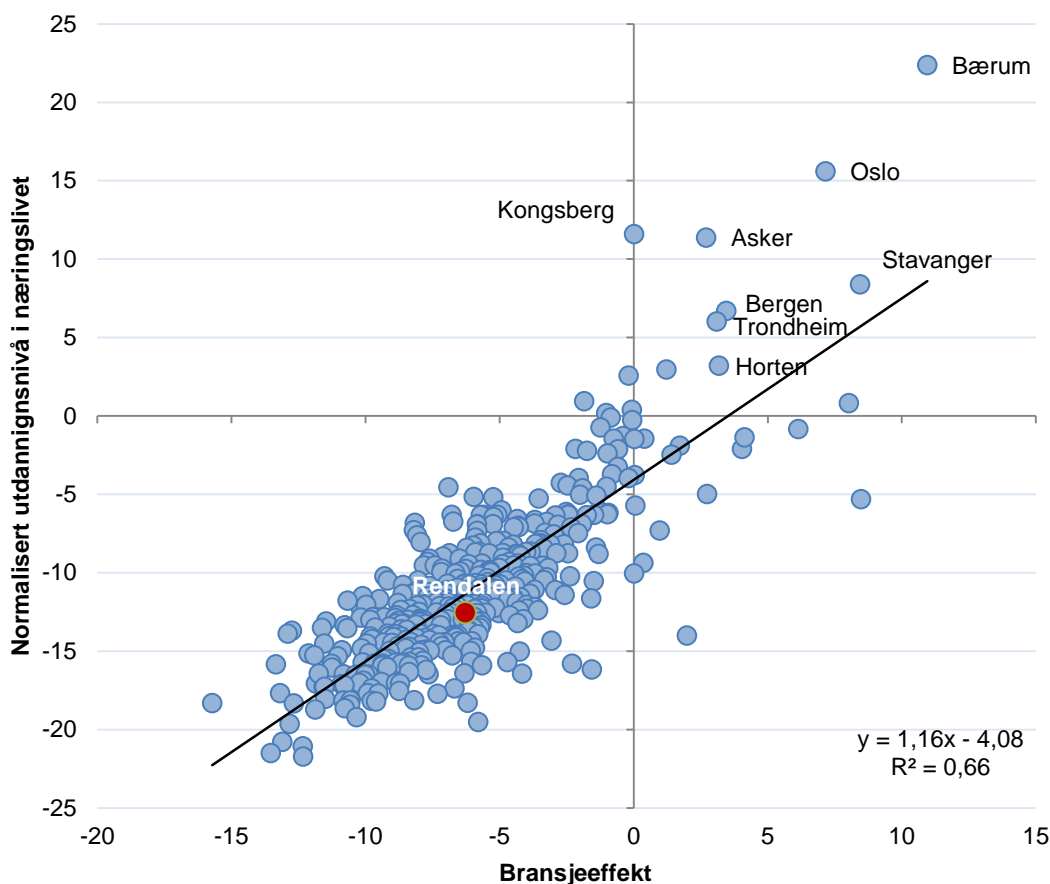
Rang	Navn	Relativ andel	Bransjeeffekt	Bransjustert
9	Tolga	-4,6	-6,9	2,3
31	Hamar	-1,3	-0,4	-0,9
44	Os	-9,1	-7,6	-1,5
65	Løten	-8,4	-6,2	-2,2
82	Åmot	-10,0	-7,2	-2,8
92	Alvdal	-15,2	-12,1	-3,0
96	Stange	-8,0	-4,8	-3,1
100	Stor-Elvdal	-13,0	-9,8	-3,2
102	Follidal	-9,5	-6,2	-3,3
138	Tynset	-9,8	-5,7	-4,1
155	Elverum	-7,9	-3,5	-4,5
180	Våler	-13,3	-8,5	-4,7
191	Engerdal	-11,1	-6,3	-4,9
228	Ringsaker	-10,7	-5,2	-5,5
232	Åsnes	-12,3	-6,7	-5,5
260	Sør-Odal	-14,7	-8,8	-5,9
279	Rendalen	-12,5	-6,3	-6,3
290	Nord-Odal	-14,2	-7,7	-6,4
294	Grue	-12,1	-5,7	-6,5
353	Trysil	-13,4	-6,0	-7,4
385	Kongsvinger	-12,4	-4,3	-8,2
399	Eidskog	-17,5	-8,7	-8,8

Spørsmålet er om noen kommuner får et høyt bransjustert utdanningsnivå fordi de er attraktive bokommuner for personer med høy utdanning. Det kan gjøre at bedriftene får et kompetansemessig bedre tilbud av arbeidskraft.

Når en betrakter tabellen, vil den oppmerksomme leser oppdage at de som har høy utdanningsandel i næringslivet også ser ut til å få høy bransjustert andel. Tolga og Hamar er for eksempel høyest på begge målene, mens de med lavest utdanningsnivå oftest også har lavest utdanningsnivå etter bransjustering, med noen unntak.

Det betyr at bransjestrukturen ikke helt ut forklarer hvorfor noen regioner har et høyere utdanningsnivå i næringslivet, men at det også må være andre forhold som påvirker utdanningsnivået. Det skal vi se litt mer på, på neste side.

I figuren under har vi satt inn alle regionene etter utdanningsnivå og bransjeeffekten

Figur 53: Utdanningsnivå, normalisert, og bransjeeffekten på utdanningsnivå i norske kommuner i 2012. Den røde er Rendalen.

Av denne figuren kan en lese seg til flere forhold. For det første er det bare 14 av 428 kommuner med en andel av næringslivets ansatte med høy utdanning som er over andelen på landsbasis. Det er blant annet de største byene samt Kongsberg og Horten. For det andre er det bare 22 kommuner som har en bransjestruktur som tilsier en høyere utdanningsandel.

Når vi legger inn en regresjonslinje (den sorte streken), ser vi at korrelasjonen mellom bransjeeffekten og utdanningsandelen er høy, hele 0,66. Bransjestrukturen forklarer dermed svært mye av variasjonene, tilsynelatende. Problemet er at bransjestrukturen overforklarer forskjellene. Regresjonsformelen, som vi kan lese av diagrammet er

$$y \text{ (utdanningsandel)} = 1,16 * x \text{ (bransjeeffekt)} - 4,08.$$

Betaværdien, som er tallet 1,16, burde ligge nært verdien 1.

Når vi går inn og ser på utdanningsnivået i regioner med spesielt høyt utdanningsnivå som f.eks. Oslo, ser vi at de har mye høyere utdanningsnivå enn landet i alle bransjer. Så hvis en region har en bransjestruktur med en stor andel i kompetanseintensive bransjer, så blir også utdanningsnivået i lite kompetanseintensive bransjer også høyere.

Da vi gjorde samme analyser for regioner, var regresjonslinjen enda brattere, dvs. en enda større «overforklaring» av bransjeeffekten. Det kan tyde på at et høyt utdanningsnivå også «smitter» mellom kommuner i samme region.

ⁱ Alle tall om arbeidsplasser og sysselsetting er fra registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB. I denne rapporten har vi definert *antall arbeidsplasser* som sysselsatte etter arbeidssted og *sysselsetting* som sysselsatte etter bosted, jfr. SSB.

ⁱⁱ Vi bruker begrepet *vekstimpuls* om arbeidsplassvekst, når vi måler veksten i arbeidsplasser i en bransje, eller sektor i prosent av samlet sysselsetting i et område. Dette til forskjell fra prosentvis vekst i antall arbeidsplasser i den samme bransjen fra et tidspunkt til et annet. Da vil bransjer med høy prosentvis egenvekst, men som utgjør en liten andel av samlet sysselsetting, komme ut med lav vekstimpuls. Dette gjør at vi slipper å forklare at sektorer og bransjer som har høy prosentvis egenvekst egentlig ikke betyr så mye for utviklingen.

ⁱⁱⁱ Progressivt gjennomsnitt er et gjennomsnitt for de siste ti årene, der de siste årene gis størst vekt, siste år teller 10, nest siste 9, osv. Dette er en metode som vi bruker for å rangere utviklingen mellom ulike geografiske områder for en rekke indikatorer, fordi vi da ikke bare måler utviklingen i tiårsperioden, men også får med om trenden er positiv eller negativ.

^{iv} Ta for eksempel overnattingsbransjen. Fra kapittel 1.7.5 så vi at antall arbeidsplasser i overnattingsbransjen i Rendalen i 2012 var 19. Folkemengden i Rendalen i 2012 var 1 959. Antall arbeidsplasser i overnattingsbransjen nasjonalt var på 27 400, mens folkemengden nasjonalt var 4 985 870. Andelen arbeidsplasser i overnattingsbransjen i forhold til folkemengden var dermed større i Rendalen enn på landsbasis ($19/1959 > 27400/4985870$). Når vi multipliserer differansen mellom andelen lokalt og andelen nasjonalt med folkemengden i Rendalen (1 959 i 2012), finner vi at Rendalen hadde et «overskudd» på 8 arbeidsplasser i overnattingsbransjen i 2012.

^v Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.